

Riikka Hyvönen

Rikosprosessin eteneminen nuoren rikoksesta epäillyn tapauksessa

Tradenomi

Liiketalous

Kevät 2015

KAJAANIN
AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Riikka Hyvönen
Työn nimi:	Rikosprosessin eteneminen nuoren rikoksesta epäillyn tapauksessa
Tutkintonimike:	Tradenomi (AMK), taloushallinto ja juridiikka
Asiasanat:	Nuori rikoksesta epäilty, nuori henkilö, rikosprosessi, rikosoikeus, asianomistaja, asianosainen, vastaaja, seuraamus, seuraamusselvitys

Opinnäytetyön tarkoituksena on perehdyttää lukija rikosprosessin etenemiseen painottuen etenkin nuoren rikoksesta epäillyn, eli 15–20-vuotiaan vastaajan asemaan.

Nuorisrikollisuus on suhteellisen yleinen ja tunnettu ilmiö. Nuorten rikollisuutta tarkasteltaessa keskeisiä ikärajoja ovat 15, 18 ja 21 vuotta. Rikosoikeudellinen vastuu alkaa 15 vuoden iässä. Sosiaaliviranomaiset ovat pääsääntöisesti läsnä alle 18-vuotiaiden rikoksesta epäiltyjen esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä. Alle 21-vuotiaasta rikoksesta epäillystä voidaan laatia seuraamusselvitys. Siinä on kyse epäillyn sosiaalisen tilanteen selvittämisestä sekä sen nojalla tehtävästä, syyteharkintaa ja seuraamuksen täytäntöönpanoa koskevasta arvioinnista.

Opinnäytetyö on toteutettu tutkimalla aiheen lainsäädäntöä, alan kirjallisuutta, hallituksen esityksiä, viranomaisten verkkosivuja sekä haastatteleamalla Oulun syyttäjänviraston kihlakunnansyyttäjä Ilpo Lehtoa. Tutkimusmenetelmä on empiirinen oikeustutkimus.

Työn teoriassa tarkastellaan aluksi nuorisrikollisuutta yleisesti: miten oikeusjärjestelmä suhtautuu nuoriin rikoksesta epäiltyihin, milloin nuorella on rangaistusvastuu, mitä termistöjä aiheeseen liittyy, mitkä ovat tyypillisimpiä rikoksia, joihin nuoret syllistyvät. Tämän jälkeen työssä käsitellään varsinaista rikosprosessin kulkua, johon kuuluvat esitutkinta, syyteharkinta, tuomioistuimen tekemät päätökset sekä rangaistukset. Työssä perehdytään myös sovittelun merkitykseen nuorten tapauksissa. Rangaistuksien osioon on liitetty muutamia edellisten vuosien tilastoja havainnollistavaksi materiaaliksi. Lopuksi työhön on lisätty nuorta rikoksesta epäiltyä koskeva esimerkkitapaus, jossa käsitellään rangaistuksen mittaamista.

Empirian osuus on Oulun syyttäjänviraston kihlakunnansyyttäjä Ilpo Lehdon haastattelu, joka etenee koko työn mukana. Haastattelun tarkoituksena oli pyrkiä saamaan tarkennusta muutamiin kysymyksiin, jotka liittyvät rikosprosessin etenemiseen nuoren epäillyn tapauksessa. Kihlakunnansyyttäjä Lehdon antamat vastaukset esiintyvät läpi työn, kun jokin aihe tulee siinä ajankohtaiseksi.

Nuoren rikoksesta epäillyn kohdalla katsotaan tärkeäksi selvittää, mitkä ovat olleet ne olosuhteet, jotka ovat johtaneet rikoksen tekemiseen. Ankarien rangaistuksien sijasta sovelletaan ensin niitä toimenpiteitä, joilla nuori saataisiin jatkossa elämään rikoksetonta elämää.

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

Author:	Riikka Hyvönen
Title:	The Progress of Criminal Proceedings in Case of Young Suspects of Crime
Degree Programme:	Business Administration, Financial Administration and Law
Keywords:	young suspects of crime, young person, criminal procedure, criminal law, complainant, party, defendant, consequence, consequence report

The purpose of this thesis was to familiarize the reader with the progress of criminal proceedings. It focuses especially on the situation of young suspects of crime between ages 15-20 years.

Juvenile delinquency is a relatively common and well-known phenomenon. Crucial age limits for a young offender are 15, 18 and 21 years. Criminal responsibility begins at the age of 15. The Social Authority is commonly present in the preliminary investigation and court proceedings of an alleged juvenile offender who is under 18. A consequence report can be prepared on an under 21-year-old crime suspect. The report includes an account of the social situation of the suspect, whereby it helps to assess the consideration of charges and the execution of consequence.

The thesis was conducted by researching the legislation, literature, government bills, and authorities' webpages and by interviewing the District Attorney Ilpo Lehto. The research method used in the thesis was empirical juridical research.

The theory part begins by concentrating on the juvenile delinquency in general: How the legal system views the young suspected of criminal activity, when juveniles are responsible for their acts, what is the terminology associated with the topic and what are the most typical crimes for young people. Following that, the thesis covers the course of the criminal procedure containing the preliminary investigation, the consideration of charges, the court proceedings, the court order, the type of punishments and the other consequences. The thesis also introduces the importance of the conciliation procedure in youth cases. In the penalties section there has been added some of the statistics from previous years. In conclusion, the thesis presents an example case, where an under 21-years-old has been guilty of several offenses. The main objective of the example was to measure an equitable penalty for him.

The interview of the Prosecutor Ilpo Lehto progresses through the entire thesis. The purpose of the interview was to receive more detailed answers for some questions relating to the criminal procedure in the case of a young suspect. Mr. Lehto's answers appear in the thesis when a particular topic is current.

In the case of a young suspect of crime, it is important to know what the circumstances that caused the offense were. Instead of heavy penalties, authorities strive to apply procedures which will help young to live a crime free life in future.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 NUORISORIKOLLISUUS	3
2.1 Rangaistusvastuu, nuori henkilö ja nuori rikoksesta epäilty	3
2.2 Nuorten tekemät rikokset	4
3 RIKOSPROSESSIN KULKU	6
3.1 Rikoksen tutkinta	7
3.1.1 Nuori rikoksesta epäilty	9
3.1.2 Pakkokeinot.....	9
3.1.3 Kuulustelut	10
3.2 Sovittelu	12
3.3 Syyteharkinta ja syyttäjän muu päätöksenteko.....	14
3.3.1 Syyttäjän pyyntö seuraamusselvityksestä	17
3.4 Oikeudenkäynti tuomioistuimessa	17
3.4.1 Suullinen pääkäsittely ja kirjallinen menettely	18
3.4.2 Rikoksesta epäillyn puolustaja	19
3.4.3 Pääkäsittelyn kulku	19
4 RANGAISTUKSET	22
4.1 Rikesakko, poliisin antama rangaistusvaatimus ja käräjäoikeuden määräämä sakko.....	22
4.2 Nuorisorangaistus ja Rikosseuraamuslaitos.....	25
4.3 Ehdollinen vankeusrangaistus.....	27
4.4 Ehdoton vankeusrangaistus	28
4.5 Elinkautinen vankeusrangaistus	30
4.6 Yhdyskuntapalvelurangaistus.....	30
4.7 Vahingonkorvaukset.....	32
5 RANGAISTUKSETTA JÄTTÄMINEN TAI SEN LIEVENTÄMINEN	34
5.1 Alle 15-vuotias rikoksesta epäilty	34
5.2 15–17-vuotias rikoksesta epäilty	34
5.3 Ymmärrystä ja täyttä ymmärrystä vailla oleva henkilö	35

5.4 Tahallisuus, tuottamus ja tapaturma.....	35
5.5 Tuomioistuimen oikeus jättää tuomitsematta	36
5.6 Hätävarjelu ja pakkotila	37
5.7 Rikoksen yritys ja osallisuus rikokseen	38
5.8 Yrityksestä luopuminen ja tehokas katuminen	39
6 ESIMERKKITAPPAUS, RANGAISTUKSEN MITTAAMINEN	40
6.1 Asian käsittely alemmissa oikeuksissa	41
6.2 Muutoksenhaku korkeimmassa oikeudessa	43
6.3 Korkeimman oikeuden ratkaisu	43
7 YHTEENVETO	45
LÄHTEET	47

1 JOHDANTO

Nuorisrikollisuus on tunteita herättävä aihe, vaikkei se ole mikään uusi ilmiö. Ihmiset ovat kauhistelleet nuorten käytöshäiriöitä, juopottelua, tappeluita sekä ilkivallantekoja Suomessa ainakin jo 1700-luvulta lähtien. Nuoruuden uskotaan olevan aktiivisinta rikoksenteon aikaa. Poliisitilastojen mukaan kaikkein rikosaktiivisin elämänvaihe sijoittuu 15–20-välisiin ikävuosiin. Kuitenkin tilastollisesti aikuiset tekevät nuoria enemmän rikoksia, koska alle 21-vuotiaiden osuus kaikista rikokseen syyllistyneistä on noin neljäsosa (HS 2012). Rikos tuntuu saavan enemmän huomiota silloin, jos tekijäksi paljastuu nuori henkilö. Nuoren henkilön rikoskierre halutaan katkaista mahdollisimman pian, ja nuori rikoksesta epäilty on oikeuden edessä erilaisessa asemassa kuin aikuinen.

Tutkin tässä opinnäytetyössä empiirisen menetelmän avulla, kuinka rikosprosessi etenee nuoren, eli 15–20-vuotiaan rikoksesta epäillyn tapauksessa: Millainen tapahtumasarja alkaa rikoksen jälkeen, millainen asema nuorilla on lainsäädännössä ja millaisia rangaistusmenetelmiä käytetään. Haastattelin tätä opinnäytetyötä varten kihlakunnansyyttäjä Ilpo Lehtoa, joka työskentelee Oulun syyttäjänvirastoon kuuluvassa Kajaanin palvelutoimistossa. Haastattelun tarkoituksena oli pyrkiä saamaan tarkennusta muutamiin kysymyksiin, jotka liittyvät rikosprosessin etenemiseen nuoren epäillyn tapauksessa. Aineistona ja tiedonlähteenä käytän lisäksi alan kirjallisuutta, lakisäädöksiä sekä eri viranomaisten verkkosivuilta löytyvää tietoa. Pyrin ottamaan selvää, mitä niissä mainitaan kyseisestä aiheesta, ja toivon mukaan pystyn ymmärtämään ja tulkitsemaan aiheeseen liittyviä lakitekstejä.

Opinnäytetyöhöni toimeksiantaja on Kajaanin poliisiaseman tutkintayksikkö, missä suoritin myös opintoihini kuuluneen harjoittelujakson. Siellä työtehtäviini kuului mm. tutkintailmoitusten lähettäminen paikallisiin sosiaalitoimistoihin sekä yhdyskuntaseuraamusvirastoon, kun rikoksesta epäilty on ollut rikoksen tapahtum aikaan 15–20-vuotias. Tästä sain idean opinnäytetyökseni. Nuorisrikollisuus on kiinnostava ilmiö, ja se on alati ollut huomion kohteena niin mediassa kuin julkisissa keskusteluissa. Tavoitteenani olisi kokonaiskuvan hahmottaminen nuoren rikoksesta epäillyn rikosprosessin kulusta. Rikosylikonstaapeli Terhi Kuparinen

toimi ohjaajanani toimeksiantajan puolelta ja auttoi minua tämän opinnäytetyön laatimisessa.

Aloitan aiheeni tarkastelemalla, kuinka lainsäädäntö yleisesti suhtautuu nuoriin rikoksentekijöihin. Lisäksi selvitän, mitä eroja on nuoren rikoksentekijän, alaikäisen tai nuoren henkilön välillä, millaisiin rikoksiin nuoret useimmiten syyllistyvät, ja mitä osapuolia rikosprosessiin kuuluu. Etenen seuraavaksi varsinaiseen rikosprosessin kulkuun, joihin kuuluvat esitutkinta, syyteharkinta, tuomioistuimen tekemät päätökset sekä rangaistukset. Olen laittanut muutamia edellisten vuosien havainnollistavia tilastoja, jotka liittyvät nuorten saamiin rangaistuksiin. Lopuksi olen lisännyt nuorta rikoksesta epäiltyä koskevan esimerkkitapauksen, jossa käsitellään rangaistuksen mittaamista.

2 NUORISORIKOLLISUUS

Rikosoikeusjärjestelmän suhtautuminen nuoren tekemiin rikoksiin on lievempää kuin se on aikuiselle rikoksentekijälle. Syy nuoren lievempään kohteluun johtuu yleisestä käsityksestä, että nuori syyllistyy rikokseen ajattelemattomuuttaan, tai hän haluaa muuten vain koetella sekä omia että yhteisön rajoja. (HE 229/2009, 4.)

Nuoruus mielletään kasvun ja kehityksen ajaksi, mutta samalla siihen kuuluvat myös epävakaus, turhautuminen ja kapinointi. Tällaisen käytöksen kuitenkin ajatellaan olevan lähinnä ohimenevä vaihe. (Honkatukia & Kivivuori 2006, 1.)

Koska nuoren huono käytös tulkitaan lähinnä kypsymättömyydeksi, Suomen rikosoikeusjärjestelmä ottaa rikoksentekijän nuoruuden huomioon muun muassa rikosasian käsittelymenetelmissä sekä seuraamuslajin että rangaistuksen valinnassa (HE 229/2009, 4).

Nuorisoriollisuuden määrään merkittävästi vaikuttavina tekijöinä pidetään huumausaineiden käytön lisääntymistä, alkoholin kulutuksen kasvua, perheiden rikoutumista ja taloudellisen aseman heikentymistä. Kotiolojen ja päihdeongelmien lisäksi myös nuoren kaveripiirillä on selkeä vaikutus tämän käyttäytymiseen (HE 229/2009, 5). Nuori harvoin tekee rikoksen yksin, vaan taustalla on usein ryhmäkäyttäytymisen sekä -paineen aiheuttaneet tekijät. Esimerkiksi kavereiden kesken alkaneesta hölmöilystä on saattanut karata tilanne käsistä, mikä on puolestaan johtanut rikokseen.

2.1 Rangaistusvastuu, nuori henkilö ja nuori rikoksesta epäilty

Henkilön katsotaan syyllistyneen rikokseen, mikäli tämän teko on tapahtumahetkellä laissa säädetty rangaistavaksi. Rangaistusvastuun edellytyksenä on tekijän vastuuikäraja ja syyntakeisuus sekä teon tahallisuus tai tuottamus. Syyntakeisuutta sekä teon tahallisuutta ja tuottamuksellisuutta käsitellään tarkemmin tämän opinnäytetyön viidennessä luvussa.

Rangaistusvastuun ikäraja on 15 vuotta (Rikoslaki 3:4§). Tätä nuoremmat ovat rikosoikeudellisessa mielessä lapsia ja rikosoikeudellisten toimien sijaan heihin sovelletaan lastensuojelullisia menetelmiä ja vahingonkorvausvastuuta. Lisäksi 15–17-vuotiasta käytetään erikseen nimikettä nuoret henkilöt. Terminologia eroaa lastensuojelun toiminnasta, jossa kaikki alle 18-vuotiaat mielletään lapsiksi. (Rikosten seuraamukset 2000, 217.)

Vuoden 2011 alussa tuli voimaan laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä (633/2010), joka täsmensi edellä mainittuja termistöjä nuoresta henkilöstä ja nuoresta rikoksesta epäillystä. Se myös poisti nuori rikoksentekijä-termin käytön. Voimassa oleva laki ei siis enää tunne käsitettä nuori rikoksentekijä. (Marttunen 2013, 383.)

2.2 Nuorten tekemät rikokset

Nuorten tekemät rikokset, niiden määrän vaihtelut sekä rangaistuksien ankaruus ovat aina herättäneet laajaa keskustelua sekä voimakkaita moraalintunteita, varsinkin silloin, jos kyseessä on vakava rikos. Nuoret eivät myöskään ole yhtenäinen ryhmä, vaan muun muassa heidän sukupuolensa tai etninen taustansa vaikuttavat siihen, miten heidän tekemiinsä rikoksiin suhtaudutaan. (Honkatukia & Kivivuori 2006, 1.)

Rikokset eivät jakaudu tasaisesti nuorten kesken, vaan suuri osa rikoksista on kasaantunut varsin pienelle tekijäjoukolle. On siis olemassa joukko nuoria, jotka eivät tee rikoksia lainkaan ja osa sortuu niihin satunnaisesti. Sitten on niitä nuoria, jotka tekevät rikoksia runsaasti ja toistuvasti. (Salmi 2015.)

Yleisimmät poliisille ilmoitetut nuorten tekemät rikokset liittyvät pahoinpitelyihin, näpistykseen, varkauksiin, luvattomiin käyttöihin, vahingontekoihin, rattijuopumukseen sekä päihde- ja huumausainerikoksiin. Huumausainerikokset kuuluvat viime vuosina voimakkaimmin lisääntyneisiin rikosryhmiin erityisesti 15–20-vuotiaiden keskuudessa. (HE 229/2009, 4.) Vakavat ja raa'at rikokset jäävät nuorien osalta harvinaisiksi, mutta sellaisten tapahtuessa niillä on tapana nousta heti uutisoinnin sekä muun median nostattaman kohun kärkiaiheiksi. Esimerkiksi viimeisin

tällainen tapaus oli tätä opinnäytetyötä kirjoittaessa Muhoksella tapahtunut perhekotisurma, jossa epäillyt olivat 15–17-vuotiaita nuoria (Yle Oulu 2015).

Digitalisoitumisen aikakaudella myös Internetissä, tai muuten tietokoneen tai muiden älylaitteiden avulla tehdyt rikokset ovat lisääntyneet ja samalla korvanneet perinteisiä rikoksia nuorten rikosrepertuaarissa (Honkatukia & Kivivuori 2006, 355). Internetissä tapahtuvassa petoksessa esimerkiksi ostaja on maksanut etukäteen eräällä myynti- ja ostosivustolla olleesta tuotteesta. Ostajalle ei kyseistä tavaraa koskaan kuitenkaan toimiteta, eikä hän enää onnistu saamaan yhteyttä myyjäänsäkään. Tällaisia suunnitelmallisuutta vaativia rikoksia kuten petoksia tai kavalluksia on aiemmin tehty useimmiten vasta aikuisiällä.

Osa nuorten tekemistä rikoksista ei tule poliisin tai muiden viranomaisten tietoon, eivätkä ne siksi päädy rikostilastoihin. Tietoa tällaisesta piilorikollisuudesta saadaan esimerkiksi nuorille suunnatuilla kyselytutkimuksilla. Kyselytutkimukset paljastavat, että nuorten tekemät rikokset ovat enimmäkseen jo edellä mainittuja näpistyksiä, ilkivalta- ja vahingontekoja sekä alkoholin ja ikärajoja koskevien säännöksiä rikkomista. Suurin osa rikosteista jää suhteellisen lieviksi, ja usein nuoren varttuessa aikuiseksi rikosten tekeminen ei enää tunnu mielekkäältä. Koko elämän jatkuva rikollisuus on jää harvinaiseksi. (Salmi 2015.)

3 RIKOSPROSESSIN KULKU

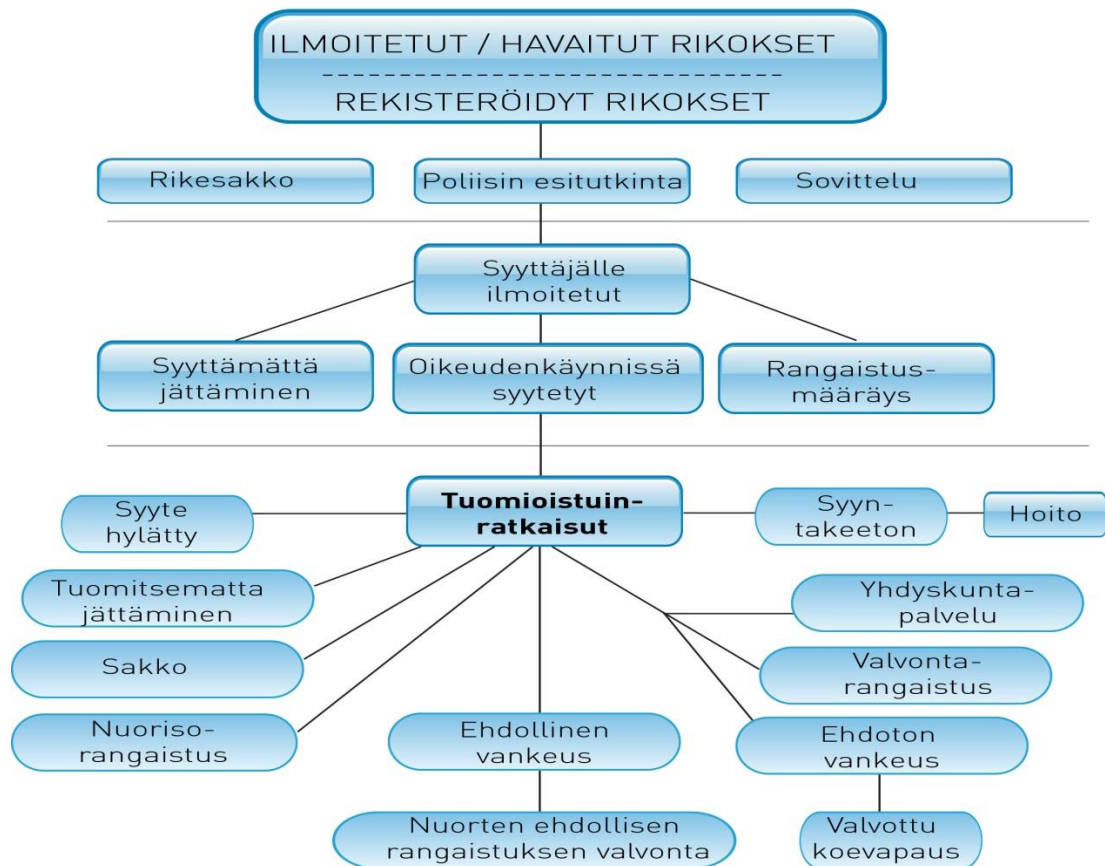
Rikosprosessin etenemisessä voidaan erottaa neljä peräkkäistä päävaihetta. Näitä ovat esitutkinta, syyteharkinta sekä syyttäjän muu päätöksenteko, oikeudenkäynti tuomioistuimessa ja rangaistuksen täytäntöönpano (Virolainen & Pölonen 2003, 14).

Rikosprosessin tarkoituksena on saada selville,

- 1) onko rikosta todella tapahtunut, mikä on rikoksen laatu, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat;
- 2) mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöön panemiseksi;
- 3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan; ja
- 4) suostuuko asianomistaja ja aikooko rikoksesta epäilty suostua asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä kirjallisessa menettelyssä.

Asianosaisten kannalta on tärkeää, että rikosprosessin aikana viranomaisten toimita on ammattitaitoista ja puolueetonta. (Esitutkintalaki 1:2.)

RIKOSPROSESSIN KULKU

TÄYTÄNTÖÖNPANO

Kuva 1: Rikosprosessin kulku (Rikosseuraamuslaitos) Kaaviosta voi hahmottaa selkeän kokonaiskuvan, miten rikosprosessi voi edetä. Rikoksen laatu ja siihen liittyvät tapauskohtaiset seikat määräävät, millaisiin erilaisiin loppuratkaisuihin prosessi voi päättyä.

3.1 Rikoksen tutkinta

Poliisi aloittaa esitutkinnan, kun rikosilmoitus on kirjattu. Oikeusjärjestelmässä rikoksen varsinaisen tutkinnan suorittaa tuomioistuin, joten tästä syystä poliisin tutkintaa kutsutaan esitutkinnaksi. Sen tarkoituksena on pyrkiä selvittämään tapahtunut rikos sekä keräämään kaikki se aineisto, mitä syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä tarvitaan. Poliisi kuulee rikoksen uhria, epäiltyä ja mahdollisia todistajia sekä hankkii muuta todistusaineistoa, kuten esimerkiksi erilaisia asiantuntijan lausuntoja ja valokuvia tai videotallenteita, sekä suorittaa teknistä tutkin-

taa. Todisteet, kuulustelut ja muu aineisto kootaan esitutkintapöytäkirjaan, joka toimitetaan syyttäjälle. Uhrilla, rikoksesta epäillyllä tai näiden edustajilla on oikeus saada yksi ilmainen jäljennös esitutkintapöytäkirjasta. (Elfgrén, Juntunen & Norppa 2007, 71.)

Esitutkinnan lisäksi poliisi suorittaa myös poliisitutkintaa ja suppeaa esitutkintaa. Poliisitutkintaan käytetään niissä tapauksissa, joissa ei välttämättä uskota rikoksen tapahtuneen. Tällainen on esimerkiksi veneonnettomuudessa hukkuneen henkilön kuolemansyyntutkinta. Suppeaan esitutkintaan turvaudutaan, jos rikos on yksinkertainen ja selkeä, eikä siitä voi seurata ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta. Esimerkiksi rikesakon kirjoittaminen ylinopeudesta kuuluu suppeaan esitutkintaan. (Elfgrén ym. 2007, 71.)

Esitutkinta saadaan sen aloittamisen jälkeen tutkinnanjohtajan päätöksellä keskeyttää, jos rikoksesta ei epäillä ketään, ja jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa. Esitutkinnan keskeyttämisestä päätettäessä on erityisesti otettava huomioon epäillyn rikoksen laatu. Esitutkintaa on jatkettava ilman aiheetonta viivytystä, kun edellytyksiä keskeyttämiselle ei enää ole. (Esitutkintalaki 3:13)

Poliisi voi myös jättää esitutkinnan suorittamatta, mikäli teko on vähäinen, siitä ei seuraa ankarampaa rangaistusta kuin sakko, ja jos asianomistajalla ei ole mitään vaatimuksia. Tällaisissa tilanteissa poliisi voi antaa tekijälle huomautuksen. (Elfgrén ym. 2007, 73.)

Tutkinnanjohtaja voi esittää syyttäjälle tutkintaa rajoitettavaksi, jolloin tutkinta syyttäjän päätöksellä päätetään ennen kuin esitutkinta on saatu ns. valmiiksi (Esitutkintalaki 4:10). Tutkinta voidaan päättää tutkinnanjohtajan päätöksellä myös silloin, kun asianomistaja ei vaadi rangaistusta ns. asianomistajarikoksessa (Esitutkintalaki 3:4).

Alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta esitutkinta on toimitettava kiireellisesti (Esitutkintalaki 3:11). Alle 18-vuotiasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä. Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään eri-

tyisesti perehtyneille tutkijoille. Esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko alle 18-vuotiaaseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä. (Esitutkintalaki 4:7.)

3.1.1 Nuori rikoksesta epäilty

Esitutkintaviranomaisen täytyy 15–20-vuotiaan rikoksesta epäillyn tapauksessa lähettää 14 vuorokauden kuluessa esitutkinnan valmistumisesta ilmoitus nuoresta rikoksesta epäilystä syyttäjälle, sosiaaliviranomaiselle ja yhdyskuntaseuraamusvirastolle (Rikosseuraamuslaitokselle). Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos esitutkinta on lopetettu saamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi tai asiassa käytetään rangaistusmääräys-, rikesakko- tai sotilaskurinpitomenettelyä. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633, 3 §.)

Tutkinnanjohtaja liittää ilmoitusasiakirjan esitutkintapöytäkirjan yhteyteen, kun syyteharkintaan toimitettavassa esitutkintapöytäkirjassa on nuori rikoksesta epäilty. Tutkintasihteerit hoitavat ilmoittamisen. Sosiaaliviranomaiselle ja yhdyskuntaseuraamusvirastolle toimitetaan rikosilmoituksen kopio. Syyttäjälle toimitetaan normaaliin tapaan esitutkintapöytäkirja, joka sisältää edellä mainitun ilmoitusasiakirjan. Vaatimus ilmoituksen tekemisestä 14 vuorokauden kuluessa katsotaan edesauttavan nuoren tilanteeseen nopeaa reagoimista. (HE 229/2009, 20.)

3.1.2 Pakkokeinot

Esitutkinnan pitää olla ammattitaitoista, objektiivista ja puolueetonta. Epäiltyä on esitutkinnan aikana kohdeltava syyttömänä kunnes hänet virallisesti todetaan joko syylliseksi tai syyttömäksi. (Esitutkintalaki 805/2011, 4:2.) Tärkein tavoite on kuitenkin totuuden selvittäminen ja tämän vuoksi esitutkintaviranomaisella on oikeus turvautua tarvittaessa toimenpiteisiin, missä yksilön ihmis- ja perusoikeuksia rajoitetaan pakkokeinoihin. Pakkokeinoja ovat muun muassa kiinniottaminen, pidättäminen, matkustuskielto, takavarikko, rekisteröinti ja kotietsintä. Näillä kei-

noilla turvataan esitutinnan eteneminen, sekä oikeudenkäynnin ja rangaistuksen täytäntöönpano. (Elfgren ym. 2007, 72.)

Pakkokeinoasioista säädetään pakkokeinolaissa (806/2011), jonka uudistus tuli voimaan 1.1.2014. Uudistuksen avulla lisättiin esitutkintaviranomaisen tai esitutkintavirkamiehen oikeutta käyttää salaisia pakkokeinoja. Uusia keinoja ovat tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, henkilön tekninen seuranta, tekninen laite-tarkkailu sekä suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, tietolähteen ohjattu käyttö ja valvottu läpilasku. (Pakkokeinolaki 806/2011.)

Jos kyseessä on vakava rikos, tutkinnanjohtaja voi tehdä vangitsemisvaatimuksen tuomioistuimelle rikoksesta epäillyn vangitsemiseksi. Vangitsemisen edellytyksinä on, että rikoksesta, mihin epäillyn uskotaan olevan syyllinen, lievimpänä rangaistuksena on säädetty kaksi vuotta vankeutta. Mikäli on aihetta epäillä, että epäilty koettaa paeta tai muulla tavoin hankaloittaa rikoksen selvittämistä tai jatkaa rikosten tekemistä, voidaan hänet määrätä vangittavaksi, jos rikoksen ankarin säädetty rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Päätös tuomitun vangitsemisesta on voimassa siihen asti, kunnes rangaistuksen täytäntöönpano alkaa tai muutoksenhakutuomioistuin päättää toisin. (Käräjäoikeudet, Pakkokeinot, 23.3.2015.)

Jos vangittavaksi vaadittu on alle 18-vuotias, tuomioistuimen on huolehdittava siitä, että hänen huoltajalleen, edunvalvojalleen tai muulle lailliselle edustajalleen sekä sosiaaliviranomaiselle varataan tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemisasian käsittelyn yhteydessä. (Pakkokeinolaki 3:7.) Kuuleminen voi tapahtua esimerkiksi puhelimitse.

3.1.3 Kuulustelut

Esitutkinta alkaa tavallisesti siitä, että poliisi kuulustelee rikoksen osallisia. Jokaisella on velvollisuus saapua poliisin kutsusta kuulusteltavaksi. Henkilö, joka ei tätä kutsua noudata ilman pätevää syytä voidaan jopa noutaa paikalle. (Elfgren ym. 2007, 73.)

Jos asianomistajana tai epäiltynä kuulusteltavana on 15 vuotta täyttänyt vajaa-
valtainen, eli 15–17-vuotias nuori henkilö, voi tämän huoltaja, edunvalvoja tai
muu laillinen edustaja olla läsnä kuulusteluissa, jollei siitä aiheudu haittaa rikok-
sen selvittämiseksi (Esitutkintalaki 7:14). Huoltajan lisäksi kuulusteluissa voi olla
mukana avustajana asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai oikeudenkäyntiluvan
saanut oikeustieteen kandidaatin tai maisterin tutkinnon suorittanut lakimies
(Nuorten rikosasiat, 25.3.2015). Kuulustelusta täytyy ilmoittaa kunnan sosiaalivi-
ranomaisille, jonka edustaja on tarvittaessa mukana kuulustelussa (Esitutkintala-
ki 7:16).

Asianosainen kuulustellaan pääsääntöisesti poliisiasemalla tutkijan työhuonees-
sa. Asianomainen tai todistaja voi tietyissä tapauksissa antaa lausumansa edus-
tajan välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä, mikäli tutkija
katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa tai se ei muuten vaaranna tutkinnan luotetta-
vuutta. Esimerkiksi asianomistajalta on varastettu polkupyörä, ja häntä kuullaan
puhelimitse. Rikoksesta epäiltyä saadaan kuulustella asiamiehen välityksellä ai-
noastaan silloin, jos asia koskee rikosta, josta ei ole säädetty muuta tai anka-
rampaa rangaistusta kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta. (Esitutkintalaki
805/2011.)

Ennen kun kuulustelu voidaan aloittaa, on tutkijan kerrottava kuulusteltavalle tä-
män oikeudet ja velvollisuudet. Niistä tehdään myös merkintä pöytäkirjaan. Var-
sinaiseen kuulusteluun vaikuttavat monet seikat, mutta tavallisesti alussa kirja-
taan kuulusteltavan henkilötiedot ylös. Kuulusteltavan annetaan kertoa tapahtu-
mat alusta loppuun hänen näkökulmastaan, jonka jälkeen tutkija voi kysyä jou-
kon kysymyksiä, jotka ovat oleellisia asian selvittämiseksi. Kuulustelusta syntyy
pöytäkirja, jonka tiedot kuulusteltava allekirjoituksellaan vahvistaa oikeiksi. En-
nen allekirjoitusta kuulusteltava saa vielä itse lukea kuulustelupöytäkirjan ja teh-
dä siihen mahdollisia korjauksia. Kuulustelupöytäkirjat liitetään esitutkintapöytä-
kirjaan, joka lähetetään syyttäjälle. (Elfgren ym. 2007, 73–74.) Alle 18-vuotiaan
rikoksesta epäillyn tapauksessa esitutkintaviranomaisen on toimitettava kuulus-
telupöytäkirja sosiaaliviranomaiselle (Esitutkintalaki 7:16).

3.2 Sovittelu

Nuorten rikokset otetaan sovitteluun aikuisten tekoja useammin. Sovittelu ei estä asian käsittelyä viranomaisessa. Se on vapaaehtoista ja tarkoitettu kaikenikäisille, eli myös alle 15-vuotiaiden tekemiä rikoksia voidaan sovittaa. (Elfgren ym. 2007, 81.) Sovittelu perustuu rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annettuun lakiin (1015/2005, Sovittelulaki).

Sovittelussa asianosaiset tapaavat toisensa puolueettoman sovittelijan läsnä ollessa. Edellytyksenä sovittelulle on molempien osapuolten suostumus. Jos joku peruuttaa suostumuksensa, sovittelu keskeytyy. Sovittelussa keskustellaan rikoksesta tai riidasta, sen seurauksista ja siitä, mitä sen johdosta tulisi tehdä. Sovittelutapaamisessa pyritään laatimaan molempia osapuolia tyydyttävä sopimus vahingonkorvauksesta tai muista sovintoon johtavista toimenpiteistä. Sovittelu ei ole oikeudenkäynti eikä siinä ratkaista rikosoikeudellista syyllisyyttä. (Vuolle Settlementti ry, Oulun läänin sovittelutoimisto, 15.4.2015.)

Yleisemmin soviteltavia tapauksia ovat esimerkiksi,

- omaisuusrikokset,
- vahingontekorikokset,
- pahoinpitelyt,
- kunnianloukkaukset ja
- riita-asiat.

Laki ei sulje pääsääntöisesti mitään rikosta sovittelun ulkopuolelle, mutta mitä törkeämmästä rikoksesta on kysymys, sitä huonommin se lähtökohtaisesti soveltuu sovitteluun (Elfgren ym. 2007, 81). Esimerkiksi lasten pahoinpitelyjä ei pääsääntöisesti ohjata sovitteluun. Jos rikosta ei voida sovittaa, myöskään siitä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevaa asiaa ei saa ottaa soviteltavaksi (Sovittelulaki 1:3).

Pääasiassa poliisit ja syyttäjät ohjaavat tapauksia sovitteluun, mutta myös asianosaiset voivat itse tehdä aloitteen sovittelusta ottamalla yhteyttä sovittelutoimistoon tai ilmoittamalla poliisikuulustelussa halukkuutensa yrittää asiassa sovitteluratkaisuun (Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimi, Nuorten oikeusopas, 2014, 14). Alaikäisen henkilön osallistuminen sovitteluun edellyttää, että hänen huoltajansa tai muu laillinen edustajansa suostuu sovitteluun. (Vuolle Settlementi ry 2014).

Sovittelutoimisto tekee päätöksen asian ottamisesta sovitteluun. Se selvittää osapuolten sovitteluhalukkuuden ja varmistaa, että osapuolet ymmärtävät sovittelun ja siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen. Ennen kuin osapuolet antavat suostumuksensa sovitteluun, heille selvitetään heidän sovitteluun liittyvät oikeutensa ja asemansa sovittelussa. Osapuolten suostuessa sovitteluun, vapaaehtoiset sovittelijat ottavat heihin yhteyttä ja sopivat sovittelutapaamisen ajankohdan. Sovittelutapaaminen tavallisesti sisältää kolme eri päävaihetta: alussa keskustellaan tapahtumista, seuraavaksi keskustellaan korvauksista, mikäli asianomistajalla on korvausvaade ja lopuksi kirjataan sopimus, jos sellaiseen päästään. Osapuolilla ei ole velvollisuutta suostua sopimukseen. Sovittelijat kirjaavat sopimuksen vain niissä tilanteissa, kun osapuolet niin haluavat. (Vuolle Settlementi ry 2014.) Rikosasioissa tehty sopimus lähetetään tiedoksi myös sovittelualoitteen tehneelle poliisille tai syyttäjälle. (Nuorten oikeusopas, 2014, 14).

Kun kysymyksessä on asianomistajarikos ja asiassa saadaan aikaan sovinto, jonka johdosta asianomistaja peruu rangaistusvaatimuksensa, syytettä ei nosteta, ellei yleinen tärkeä etu niin edellytä. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa kuten pahoinpitelyssä, ratkaisuvallalta syytteen nostamisessa on syyttäjällä. Sovittelun ansiosta oikeudenkäynti saatetaan jopa kokonaan välttää tai sovittelu voidaan ottaa huomioon lieventävänä tekijänä. Sovittelutoimisto seuraa sovittelussa syntyneen sopimuksen toteutumista. (Vuolle Settlementi ry.)

Taulukko 1. Soviteltujen rikosten määrä eri ikäryhmissä sekä niiden osuus (%) saman ikäryhmän rikoksista ja rangaistuksista

	2010	2011	2012
Alle 15-vuotiaat	2 015	1 901	1 516
- % rikoksista	17,6	14,9	15,7
15–17-vuotiaat	2 654	2 410	2 053
- % rikoksista	11,2	9,8	9,8
- % kaikista rangaistuksista	10,8	9,5	9,8
- % tuomioistuinrangaistuksista	76,4	65,7	64,7
18–20-vuotiaat	1 709	1 737	1 536
- % rikoksista	5,2	5,1	4,8
- % kaikista rangaistuksista	4,0	4,0	3,8
- % tuomioistuinrangaistuksista	22,1	22,5	20,6

Lähde: Rikollisuustilanne 2013.

Taulukon perusteella voidaan todeta, että sovitteluun pyritään sitä todennäköisemmin, mitä nuoremasta henkilöstä on kysymys (15,7 % verrattuna 9,8 % ja 4,8 %). Tähän voi vaikuttaa myös se, että nuorempien ikäryhmien rikokset ovat yleensä lievempiä ja siten myös helpommin sovittavissa. Yleensä myös nuorten vanhemmat haluavat maksaa lapsensa ulos rikosprosessista. Sovittelulla on merkittävä rooli nuorten rikosten seuraamuksena, vaikka se on lähtökohtaisesti rikosoikeudesta ja sen seuraamusjärjestelmästä erillinen instituutio (Rikollisuustilanne 2013, 385).

3.3 Syyteharkinta ja syyttäjän muu päätöksenteko

Esitutinnan päätyttyä toimitetaan esitutkintapöytäkirja syyttäjälle syyteharkintaa varten. Syyttäjä on valtion viranomainen, jonka tehtävänä on huolehtia siitä, että rikoksesta seuraa oikea lain tarkoittama seuraamus. (Elfgren ym. 2007, 74.) Kun nuorta koskeva tapaus tulee vireille, poliisi voi toimittaa syyttäjälle ennakoilmoituksen nuoresta rikoksesta epäilyistä. Ennakoilmoitusta ei lähetetä kaikissa nuorten tapauksissa, vaan ilmoitus saatetaan toimittaa vasta esitutkintapöytäkirjan mukana. Esitutkintapöytäkirja lähetetään syyttäjälle mahdollisimman pian sen valmistuttua. (Lehto, I. 2015. Haastattelu.)

Suurin osa rikoksista kuulu virallisen syytteen alaisiin rikoksiin, jolloin poliisi voi tutkia niitä ja syyttäjä syyttämään niistä, vaikka asianomistaja itse ei vaatisikaan niistä rangaistusta. Esimerkiksi lapsiin kohdistuneet pahoinpitelyt ja lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset ovat virallisen syytteen alaisia rikoksia.

Jotkut lievemmat rikokset katsotaan asianomistajarikoksiksi, jolloin poliisi voi ottaa tapauksen tutkittavakseen vain sellaisissa tapauksissa, missä asianomistaja on ilmoittanut poliisille tai syyttäjälle vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, poliisi päättää tutkinnan. Syyttäjällä on oikeus nostaa syyte myös tietyistä asianomistajarikoksista, jos katsotaan yleisen edun vaativan sitä. (Rikosuhripäivystys, Rikosprosessi, 26.3.2015.)

Syyttäjä toimii itsenäisesti ja hän on ratkaisuisaan riippumaton. Yksittäisissä asioissa hän ei saa ottaa vastaan ohjeita tai määräyksiä keneltäkään. Esimerkiksi poliisin kanta epäillyn syyllisyydestä ei saa vaikuttaa syyttäjään. (Elfgrén ym. 2007, 74.)

Syyteharkinta on tuomioistuimen ratkaisutoimintaan verrattavaa oikeudellista harkintaa, päätöksentekoa ja lainkäyttöä. Syyttäjä päättää esitutkinnassa kertyneen aineiston perusteella, nostetaanko epäiltyä vastaan syyte vai ei. (Virolainen & Pölönen 2003, 15.) Jos rikoksesta epäilty on alle 18-vuotias, syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän syytteen. Myös syyte on nostettava ilman viivytystä. (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1:8 a.)

Tarvittaessa syyttäjä voi pyytää poliisilta lisäselvityksiä. Tällöin tutkija laatii lisätutkintapöytäkirjan, joka tehdään syyttäjän pyynnön mukaan, ja toimitetaan syyttäjälle. Lisätutkintapöytäkirja voi sisältää esimerkiksi uuden todistajan kuulustelupöytäkirjan. Lisätutkinta-aineisto liitetään pääpöytäkirjaan liitteiden jälkeen. Syyttäjällä on velvollisuutena huolehtia siitä, että esitutkinnassa kerätty todistusaineisto riittää syyteharkinnan pohjaksi. Syyttäjän on nostettava syyte, jos rikoksesta ja tietyn henkilön syyllisyydestä on riittävä näyttö. Syyttäjän pitää kuitenkin samalla huolehtia siitä, ettei ketään syytetä tai tuomita ilman laillisia perusteita. (Virolainen & Pölönen 2004, 30.)

Mikäli havaitaan todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi, syyte nostetaan ja syyttäjä lähettää käräjäoikeudelle haastehakemuksen. Haastehakemus sisältää tiedot rikoksen asianosaisista, kuvauksen syytetyn teosta sekä ilmoituksen siitä, mistä rikoksesta vaaditaan rangaistusta. Syyttäjä voi myös jättää syytteen nostamatta. Syyttämättäjäättämispäätöksen syitä voivat esimerkiksi

olla näytön vähäisyys, rikoksen vähäisyys, syytetyn nuoruus tai asiassa saavutettu sovinto. Syyttämättäjättämispäätös tehdään myös silloin, jos rikos on lain mukaan vanhentunut. Syyttämättä jätetty voi saada syyttäjältä huomautuksen, jos se katsotaan tarpeelliseksi. (Elfgren ym. 2007, 75.) Nuori henkilö voidaan jättää syyttämättä nuoruusperusteella, jos katsotaan, että teko on johtunut enemmän tekijän harkitsemattomuudesta ja ymmärtämättömyydestä kuin piittaamattomuudesta lakia kohtaan. (Rikollisuustilanne 2013, 387.) Kihlakunnansyyttäjä Ilpo Lehdon mukaan syyttämättä jättäminen nuoruusperusteella jää kuitenkin vähäiseksi. Sen käyttö on liittynyt yksittäisiin ja ainutkertaisiin tapauksiin.

Esitutkintapöytäkirjasta ilmenevät tiedot siis vaikuttavat syyttäjän päätökseen, jätetäänkö syyte nostamatta. Mikäli teko katsotaan vähäiseksi tai asianomistaja ei ole tehnyt syyttämispyyntöä voidaan tehdä päätös syyttämättäjättämisestä. Myös sovittelussa aikaansaatua sovittelusopimus on keskeisessä asemassa syyttämättäjättämisen perusteena. Mikäli asianomistaja ja epäilty ovat päässeet keskenään sovintoon, jossa asianomistaja peruu rangaistusvaatimuksensa, syyte voidaan jättää nostamatta. Vähäisyysperuste ja sovittelussa tehty sovinto ovat yleisimmät syyt nuorten tekemien rikosten syyttämättäjättämiseen. (Lehto 2015.)

Asianomistajalla itsellään on vielä oikeus nostaa syyte rikoksesta, jos virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta. Asianomistajan käräjäoikeuteen toimittama haastehakemus tulee sisältää samat asiat, kuin syyttäjänkin haastehakemus, mutta lisäksi siinä tulee olla liitteenä selvitys syyttämättäjättämisestä. Asianomistaja ajaa asiaa omalla vastuullaan. Jos hän häviää jutun hän voi joutua vastaamaan sekä oman, että vastapuolen oikeusavustajan kuluista. (Rikosuhripäivystys, rikosprosessi, 26.3.2015.)

Syyttäjä voi hakea muutosta käräjäoikeuden antamaan tuomioon. Tavallisesti muutoksenhaun syynä on syytteen hylkääminen tai rangaistuksen katsotaan olevan liian lievä. Joskus syyttäjä voi myös hakea muutosta tuomitun eduksi, esimerkiksi rangaistuksen lieventämiseksi. (Elfgren ym. 2007, 75.)

3.3.1 Syyttäjän pyyntö seuraamuselvityksestä

Jos syyttäjä saa tiedon, että rikoksesta epäilty on 15–20-vuotias, täytyy hänen 14 vuorokauden kuluessa pyytää Rikosseuraamuslaitosta laatimaan seuraamuselvityksen, jos rikoksesta tai samalla kertaa käsiteltäviksi tulevista rikoksista on odotettavissa sakkoa ankarampi rangaistus (HE 229/2009, 21). Kun syyttäjä toimittaa haastehakemuksen käräjäoikeuteen, lähettää hän samanaikaisesti pyynnön Rikosseuraamuslaitokselle seuraamuselvityksen laatimisesta. Risen tulee laatia seuraamuselvitys 30 vuorokauden kuluessa syyttäjän pyynnöstä. (Lehto 2015.) Pyyntöä ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos nuori rikoksesta epäilty on ulkomaan kansalainen ja hänen vakituinen asuntonsa sijaitsee muualla kuin Suomessa (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 633/2010, 1:4).

Rise hankkii tietonsa seuraamuselvitykseen sosiaaliviranomaisilta sekä muilta viranomaisilta esim. poliisin laatimasta esitutkintapöytäkirjasta tai rikosrekisteristä. Rise voi myös haastatella nuorta, mikäli nuori itse tähän suostuu. Alle 18-vuotiaan epäillyn tapauksessa on myös varattava tilaisuus nuoren huoltajalle tulla kuulluksi asiassa. (Lehto 2015.)

Seuraamuselvitys sisältää oleelliset tiedot nuoren sosiaalisesta tilanteesta, kuten perhe- ja ystäväsuhteista, opiskelusta, toimeentulosta, terveydentilasta ja tulevaisuuden suunnitelmista. Tilanteen selvittämisen käynnistäminen saattaa katkaista rikosten uusimisen, joten tästä johtuen ilmoitusten mahdollisimman joutuisa tekeminen katsotaan tärkeäksi. (HE 229/2009, 21.)

Seuraamuselvityksellä on merkitystä oikeuden päätöksessä. Selvityksestä ilmenee nuoren kasvuympäristö sekä muut olennaisesti hänen sosiaaliseen tilanteeseensa liittyvät olosuhteet. Seuraamuselvityksen avulla pyritään arvioimaan, miten todennäköisesti rikos uusiutuu. (Lehto 2015.)

3.4 Oikeudenkäynti tuomioistuimessa

Rikosasia tulee vireille käräjäoikeudessa sen jälkeen, kun poliisi on rikosilmoituksen tai muun rikosepäilyn perusteella toimittanut esitutinnan ja syyttäjä on

päättänyt nostaa asiassa syytteen. Tavallisimpia tuomioistuimissa käsiteltäviä rikoksia ovat liikenneturvallisuudenvaarantamiset, rattijuopumukset, pahoinpitelyt, varkaudet, petokset ja huumausainerikokset. (Oikeus.fi, Oikeudenkäynti, 23.4.2015.) Nuorten kohdalla yleisimpiä tapauksia ovat pahoinpitelyt, vahingon- teot, anastukset, näpistyksen sekä erilaiset liikenne-rikokset, kuten esim. ratti- juopumukset (Lehto 2015).

3.4.1 Suullinen pääkäsittely ja kirjallinen menettely

Rikosasiat käsitellään yleensä kärjäoikeuden istunnossa, mutta vastaajan tun- nustamat yksinkertaiset asiat voidaan ratkaista kärjäoikeudessa ilman pääkäsit- telyä, kirjallisessa menettelyssä. Tunnustuksen lisäksi vastaajalta edellytetään suostumusta asian ratkaisemiseen ilman pääkäsittelyä. Myös asianomistajan on annettava suostumuksensa. (Oikeus.fi, Kirjallinen menettely 2015.) Alle 18- vuotiaiden tapauksia ei käsitellä kirjallisessa menettelyssä. Alaikäisen nuoren tulee olla läsnä istunnossa. Yli 18 vuotiailla ei ole läsnäolovelvollisuutta ja istunto voidaan suorittaa ilman syytetyn läsnäoloa. Tuomioistuimet päättävät kussakin tapauksessa, voidaanko asia ratkaista pääkäsittelyä toimittamatta. (Lehto 2015.)

Tuomio siis voidaan myös julistaa kirjallisena kansliapäätöksenä. Tämä tarkoit- taa sitä, että päätös on myöhemmin noudettavissa kärjäoikeuden kansliasta, eikä tuomion julistamista varten järjestetä erillistä istuntoa. (Nuorten oikeusopas, 2014, 19.)

Suullisia käsittelyjä tuomioistuimessa ovat ne tilaisuudet, joissa kuullaan jotakuta henkilökohtaisesti. Pääkäsittelyssä asia käsitellään keskitetysti, suullisesti ja vä- littömästi. Rikosasian pääkäsittely kestää tavallisimmissa asioissa alle tunnin tai enintään muutaman tunnin. Laajojen ja monimutkaisten asioiden käsittely saat- taa kestää useita päiviä. (Oikeus.fi, Kärjäoikeudet, Pääkäsittely, 2.6.2015.)

3.4.2 Rikoksesta epäillyn puolustaja

Rikoksesta epäillyllä on oikeus itse huolehtia puolustuksestaan esitutkinnaissa ja oikeudenkäynnissä. Hänellä on kuitenkin joissakin tapauksissa oikeus saada itselleen esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin valtion varoilla palkattu puolustaja. Epäillyn pyynnöstä hänelle on määrättävä puolustaja, jos vastaajaa epäillään vakavasta rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta, tai tällaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen tai hän on pidätettynä tai vangittuna. Tuomioistuin voi omasta aloitteestaan määrätä puolustajan henkilölle, joka on alle 18-vuotias tai joka ei kykene puolustamaan itseään. Puolustajaksi määrätään julkinen oikeusavustaja, asianajaja tai muu lakimies, jolla on lupa toimia oikeudenkäyntiavustajana. Yleensä tehtävään määrätään rikoksesta epäillyn itsensä esittämä henkilö. (Oikeus.fi, Oikeusapu, 3.6.2015.)

Puolustaja avustaa epäiltyä sekä esitutkinnaissa että varsinaisessa oikeudenkäynnissä. Valtio maksaa puolustajan palkkion. Jos tuomioistuin toteaa epäillyn syyllistyneen rikokseen, hänet veloitetaan korvaamaan valtiolle sen varoista puolustajalle maksettu palkkio ja kulukorvaukset arvonlisäveroineen. Jos epäilty täyttää oikeusavun saamisen taloudelliset edellytykset, valtiolle maksettava korvaus ei saa olla suurempi kuin oikeusapulain mukainen korvaus olisi. Epäillyn taloudellisen aseman selvittämistä varten tuomioistuimelle on esitettävä oikeusaputoimistosta saatu varallisuusselvitys. (Nuorten oikeusopas, 2014, 21.)

3.4.3 Pääkäsittelyn kulku

Rikosasia lähtee käräjäoikeudessa vireille, kun syyttäjän laatima haastehakemus saapuu tuomioistuimen kansliaan. Haastemies välittää haastehakemuksen tiedoksi edelleen epäillylle eli vastaajalle. Tiedoksianto tapahtuu ensisijaisesti postitse. Haastehakemuksen lisäksi vastaajalle annetaan tiedoksi kutsu, jossa ilmoitetaan, mihin oikeudenistuntoon ja milloin hänen tulee saapua. Tilanteesta riippuen vastaaja kutsutaan istuntoon joko henkilökohtaisesti tai ratkaisun uhalla. Jos vastaaja kutsutaan henkilökohtaisesti, asiaa ei voida ratkaista, ellei hän saa-

vu paikalle. Mikäli kyseessä on ratkaisun uhka, asia pystytään ratkaisemaan, vaikka vastaaja ei ole läsnä istunnossa. (Elfgren ym. 2007, 77.) Käräjäoikeus lähettää kutsut pääkäsittelyyn myös todistajille ja asianomistajille, joiden läsnäolo on asian selvittämiseksi tarpeen (Nuorten oikeusopas, 2014, 17).

Jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, pääkäsittely on pidettävä viimeistään 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on pidettävä 30 päivän kuluessa päivästä, jona pääkäsittely oli tarkoitus toimittaa. (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 5:13)

Alaikäisen huoltaja tai muu holhooja on mukana oikeudenkäynnissä. Alle 18-vuotiaiden oikeudenkäynnissä mukana on myös sosiaalilautakunnan edustaja, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta. (Nuorten oikeusopas, 2014, 17.)

Asian pääkäsittelyssä asianosaiset kokoontuvat istuntosaliin, missä rikosjutun käsittelyä johtava tuomari selvittää läsnäolijat ja toteaa, voidaanko pääkäsittely toimittaa. Esteenä käsittelylle voi olla esimerkiksi tilanne, missä kaikki asianosaiset eivät ole saapuneet paikalle.

Puheenvuoro annetaan ensimmäiseksi syyttäjälle, joka esittää syytteen ja sen perusteet lyhyesti sekä edustamiensa asianomistajien korvausvaatimukset. Tämän jälkeen vastaaja ottaa kantaa syytteeseen, eli vastaa, myöntääkö vai kieltääkö hän syytteen. Yleensä vastaajan asianajaja tai oikeusavustaja käyttää nämä puheenvuorot.

Seuraavaksi syyttäjä esittelee asian perusteellisemmin. Myös asianomainen voi esittää tarkemmat perustelut vaatimukseensa. Vastaajan annetaan kommentoida asiaesitystä ja hänellä on mahdollisuus esittää oma näkemyksensä asioista. Tämän jälkeen kuullaan mahdollisia todistajia. Lisäksi asianomaista ja vastaajaa voidaan kuulla todistelutarkoituksessa. Todistajien kuulemisen jälkeen siirrytään kirjallisiin todisteisiin, eli esimerkiksi asiakirjoihin, joiden sisältöä voidaan käyttää todisteena. Nuoren henkilön tapauksessa kuullaan tämän huoltajaa tai muuta holhoojaa sekä sosiaalilautakunnan edustajaa.

Pääkäsittely päätetään loppukeskusteluun, jossa asianosaiset esittävät kannanotot syyksilukemiseen, rangaistusseuraamukseen ja korvausvaatimukseen.

Loppukeskustelun jälkeen oikeussali tyhjennetään asianosaisista ja oikeuden jäsenet jäävät päättämään syyllisyydestä ja seuraamuksista niiden todisteiden perusteella, mitä heille on esitetty. Myös syyttäjä joutuu poistumaan päätöksenteoajaksi. (Elfgren ym. 2007, 77–79.)

Rikosasian käsittelee yleensä joko yksi tuomari tai tuomari ja kaksi lautamiestä. Lautamiehet ovat kunnanvaltuustojen valitseamia maallikoita, jotka edustavat oikeudessa eri väestöryhmien näkemyksiä. Rikosasia voidaan käsitellä myös kolmen tuomarin kokoonpanossa. (Oikeus.fi, Oikeudenkäynti, 24.4.2015.)

Harkinnan päätyttyä asianomaiset kutsutaan takaisin oikeussaliin kuuntelemaan tuomiota, joka sisältää tuomioistuimen päätöksen:

- syyksilukemisesta tai syytteen hylkäämisestä
- rangaistuksesta
- mahdollisista korvauksista asianomistajille tai valtiolle
- muista laeissa luetelluista oheisseuraamuksista, kuten ajokielto. (Nuorten oikeusopas, 2014, 19.)

Mikäli tuomittu, syyttäjä tai asianomistaja on tyytymätön käräjäoikeuden tuomi-oon, voivat he hakea siihen muutosta ja valittaa tuomiosta hovioikeuteen. Käräjäoikeus antaa asianosaisille jokaisen tuomion yhteydessä kirjalliset ohjeet siitä, miten muutosta pitää hakea. (Elfgren ym. 2007, 79.)

4 RANGAISTUKSET

Jos vastaaja todetaan syyllistyneen rikokseen, hänelle määrätään seuraamuk-
sena tuomio, joka voi olla sakko, vankeusrangaistus, yhdyskuntapalvelu, nuori-
sorangaistus, vahingonkorvaus tai menettämisseuraamus.

Jos tuomioistuimessa havaitaan, ettei vastaaja ole syyllistynyt siihen tekoon, jos-
ta häntä on syytetty, syyte hylätään ja vastaajalla on oikeus saada valtion varois-
ta korvaus oikeudenkäynnistä aiheutuneista kuluista.

Mahdollista on sekin, että vastaajan todetaan syyllistyneen rikokseen mutta hä-
net jätetään kuitenkin rangaistukseen tuomitsematta. Näin voidaan menetellä
esimerkiksi alle 18-vuotiaitten osalta, jos oikeus on sitä mieltä, että he ottavat
opikseen ilman rangaistustakin. Syyntakeettomat jätetään aina rangaistukseen
tuomitsematta. (Oikeus.fi, Käräjäoikeudet, Seuraamukset, 3.6.2015.)

Taulukko 2. Vuonna 2012 tuomitsematta jätetyt ikäryhmittäin

	15–17 v.		18–20 v.		21 v. täyttäneet	
	N	%	N	%	N	%
Tuomitsematta jättä- minen	127	4,1	45	0,6	489	1,0

(Lähde: Rikollisuustilanne 2013)

Tuomitsematta jättäminen on yleisempää alle 18-vuotiaiden osalta verrattuna
muihin ikäryhmiin (4,1 % verrattuna 1 %).

4.1 Rikesakko, poliisin antama rangaistusvaatimus ja käräjäoikeuden määräämä sakko

Rikesakko on euromäärältään kiinteä varallisuusrangaistus, joka voidaan määrää-
tä tietyistä erikseen määrätyistä lievistä rikkeistä. Sitä käytetään pääasiassa vä-
häisissä tieliikenne rikkomuksissa, kuten esimerkiksi nopeusrajoituksen rikkomis-
sessa tai turvavöiden käyttämättä jättämisessä. Rikesakon määrää poliisi, raja-
vartio- tai tullimies tai erätarkastaja. Sitä ei voida muuntaa vankeudeksi. (Elfgren
ym. 2007, 82.) Suurin osa nuorien saamista rikesakoista liittyy lieviin liikenne rik-

komuksiin sekä alkoholirikkomuksiin. Nuorille määrätään rikesakkoja yli kaksi kertaa enemmän, kuin mitä heidän ikäryhmänsä saa tuomioita tuomioistuimessa. (Rikollisuustilanne 2013, 384.)

Rangaistusmääräysmenettelyssä annettu sakko koskee myös vain lievähköjä, yksinkertaisia ja selviä rikoksia. Kyse on kuitenkin vakavammasta teosta kuin rikesakon kohdalla. Sakon eli rangaistusvaatimuksen antaa ensiksi poliisi. Poliisi kirjoittaa valmiit rangaistusvaatimusilmoitukset maksulappuineen ja antaa sakon tiedoksi asiakkaalle. Tämän jälkeen syyttäjä tarkistaa ilmoituksen ja vahvistaa sakon eli antaa rangaistusmääräyksen. (Elfgren ym. 2007, 82.) Nuorten osalta rangaistusmääräysmenettelyssä saadut sakot koskevat useimmiten näpistyksiä ja liikenne rikoksia. Rangaistusmääräyssakko on yleisin nuoriin kohdistettava rikosoikeudellinen rangaistus. Niitä määrätään nuorille 3-4 kertaa enemmän kuin mitä heidän ikäryhmäänsä saa tuomioita tuomioistuimessa. (Rikollisuustilanne 2013, 384.)

Taulukko 3. 15–17-vuotiaille eri viranomaisten määräämät rangaistukset 2010–2012.

	2010	2011	2012
Rikesakko	8 292	9 222	7 316
Rangaistusmääräyssakko	12 696	12 406	10 495
Tuomioistuinrangaistukset	3 617	3 669	3 172
Yhteensä	24 605	25 297	20 983

(Lähde: Rikollisuustilanne 2013.)

Sakko on lievin rangaistusmuoto käräjäoikeuden tuomitsemista seuraamuksista. Ellei käräjäoikeuden määräämää sakkoa makseta vapaaehtoisesti eikä edes ulosoton kautta, käräjäoikeus voi muuntaa sen vankeudeksi, jolloin yksi vankeuspäivä vastaa kolmea päiväsakkoa. (Oikeus.fi, Käräjäoikeudet, Sakko, 3.6.2015.)

Sakko tuomitaan päiväsakkoina, joiden vähimmäismäärä on yksi ja enimmäismäärä 120 päiväsakkoa. Päiväsakkojen lukumäärä riippuu rikoksen törkeydestä. Päiväsakon rahamäärä puolestaan määräytyy tuomitun maksukyvyyn mukaan.

(Rikosseuraamuslaitos, Sakko, 3.6.2015.) Varakkaan henkilön päiväsakko on vähävaraisen henkilön päiväsakkoa suurempi, jotta rangaistus koskisi henkilön taloudelliseen asemaan aina samalla tavoin varallisuudesta riippumatta. Jos tuomittu itse ei osaa selvittää tulojaan ja varallisuuttaan, sen tekee kärjäoikeus. (Elfgren ym. 2007, 82.)

Päiväsakon rahamäärä lasketaan nettotuloista. Nettotulo on se rahamäärä joka henkilölle jää käteen, kun kuukausituloista vähennetään verot, pakolliset vakuutusmaksut ja työttömyysvakuutusmaksu. Nettotuloista vähennetään 255 euroa. Saatu rahamäärä jaetaan 60:lla. Jokainen alaikäinen lapsi vähentää lisäksi päiväsakon määrää 3 eurolla. (Oikeus.fi, Kärjäoikeudet, Sakko, 3.6.2015.) Nuorille tuomitut päiväsakot ovat lain minimi rahamäärä eli 6 euroa, koska nuorilla henkilöillä harvemmin on mitään nettotuloja, mitkä korottaisivat sakkojen kokonaisrahamaäärää (Rikollisuustilanne 2013, 387).

Taulukko 4. Tuomioistuimen määräämät sakot eri ikäryhmille vuonna 2012

	15–17 v.		18–20 v.		21 v. täyttäneet	
	N	%	N	%	N	%
Tuomioistuimen määräämä sakko	2 439	77,9	4 854	66,7	29 169	58,9

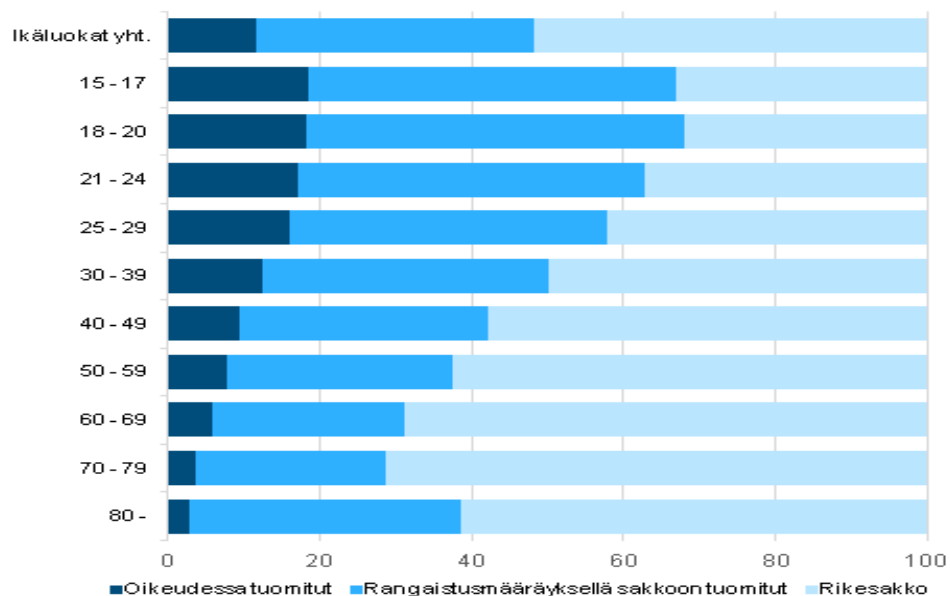
(Lähde: Rikollisuustilanne 2013)

Sakko on kaikista yleisin tuomioistuimen määräämä rangaistus kaikissa ikäryhmissä, mutta sakon käyttäminen rangaistuksena on huomattavasti tavallisempaa, kun kyse on nuoresta henkilöstä (77,9 % verrattuna 58,9 %).

Sakkorangaistuksesta ei tule merkintää rikosrekisteriin, vaan poliisirekisteriin (Nuorten oikeusopas, 2014, 22).

Vuonna 2013 nuorten alle 21-vuotiaiden ikäluokissa oikeudessa tuomittuja oli noin 18 prosenttia (Taulukko 5). Nuoremmissa ikäluokissa oli enemmän oikeuden tuomioita ja rangaistusmääräyksiä verrattuna vanhempiin ikäluokkiin.

Taulukko 5. Oikeudessa tuomitut, rangaistusmääräykset ja rikesakot ikäryhmittäin 2013 (%)

Lähde: Tilastokeskus, Katsaus rangaistuksiin 2013

4.2 Nuorisorangaistus ja Rikosseuraamuslaitos

Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita 15–17–vuotias nuori, joka on syyllistynyt rikokseen, josta sakko katsotaan riittämättömäksi ja ehdoton vankeus liian ankaraksi rangaistukseksi. Se on ankaruudeltaan ehdolliseen vankeusrangaistukseen rinnastettava erityinen rangaistus nuorelle henkilölle. Tuomioistuimien voi tuomita nuorisorangaistusta vähintään neljä kuukautta ja enintään yhden vuoden. Se sisältää valvontatapaamisia, valvonnan alaisena suoritettavia sosiaalisia toimintakäytäntöjä edistäviä tehtäviä sekä työelämään ja työn tekemiseen perehdyttämistä. Yksittäisen nuorisorangaistuksen sisältö määritellään tuomioistuimen vahvistamassa rangaistusajan suunnitelmassa. Nuorisorangaistuksen toimeenpääsee Rikosseuraamuslaitos. (Rikosseuraamuslaitos, Nuorisorangaistus, 30.4.2015.)

Rise kuvaa toimintaansa seuraavasti:

Rikosseuraamuslaitos on oikeusministeriön alaisuudessa toimiva vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoviranomainen. Rikosseu-

raamustalaitoksen tavoitteena on omalta osaltaan ehkäistä uusintarikollisuutta ja lisätä yhteiskunnanturvallisuutta.

Rise määrää nuorelle valvojaksi oman virkamiehensä. Valvojan keskeisiä tehtäviä ovat nuoren motivoiminen muutokseen, nuoren tukeminen ja ohjaaminen sekä huolehtiminen siitä, että nuori suorittaa rangaistuksensa ehtojen ja määräysten mukaisesti. Nuorisorangaistusprosessi lähtee liikkeelle, kun syyttäjä pyytää Rikosseuraamuslaitosta laatimaan seuraamusselvityksen. Rise arvioi nuorisorangaistukseen tuomitsemisen tarkoituksenmukaisuuden. Rise laatii seuraamusselvityksen ja toimeenpanosuunnitelman yhteistyössä nuoren, hänen huoltajansa ja sosiaaliviranomaisten kanssa. Selvityksen perustana ovat yhteisessä tapaamisessa, nuoren haastattelussa, huoltajan kuulemisessa ja eri viranomaisilta saadut tiedot. (Rise 2015.)

Nuorisorangaistusta suoritetaan laaditun aikataulun mukaisesti. Valvontatapaamisissa käsitellään yleisiä nuoren elämäntilanteeseen ja erityisiä nuoren rikoksiin liittyviä kysymyksiä. Varsinainen työhön perehtyminen suoritetaan erillisessä perehtymispaikassa. Perehtymispaikka valitaan siten, että siellä työskentely tukee mahdollisimman hyvin nuoren mahdollisia opinto- tai urasuunnitelmia. Se voi koostua esimerkiksi koulutusmahdollisuuksien selvittämisestä, opiskelupaikan hakemisesta tai työelämän pelisääntöjen läpikäymisestä valvojan kanssa. (Rise 2015.)

Taulukko 6. Eri ikäryhmille tuomitut nuorisorangaistukset vuonna 2012

	15–17 v.		18–20 v.	
	N	%	N	%
Nuorisorangaistus	9	0,3	1	0,0

(Lähde: Rikollisuustilanne 2013)

Nuorisorangaistuksen käyttö on hyvin vähäistä, eikä se ole löytänyt selvää paikkaansa nuorten rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä. Ilmoittamattomat poissaolot sovituista tapaamisista ja tilaisuuksista ovat hyvin yleisiä nuoren osalta. Harva nuori suorittaa rangaistuksensa täysin moitteettomasti, koska nuorisovankeus on suunnattu poikkeuksellisen rikosalttiille nuorille. Nuorisorangaistusta käytetään enimmäkseen tilanteissa, missä ehdollisen vankeusrangaistuksen val-

vontoineen ei uskota olevan riittävä seuraamus rikoskierteessä ja sosiaalisissa ongelmissa olevalle nuorelle. (Rikollisuustilanne 2013, 394.)

4.3 Ehdollinen vankeusrangaistus

Alle kahden vuoden pituinen vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei tuomitun aikaisempi rikollistausta tai muut seikat edellytä ehdotonta rangaistusta. Kun vankeus tuomitaan ehdollisena, rangaistuksen täytäntöönpano lykkääntyy koeajaksi. Ehdollisen vankeuden koeaika on vähintään vuosi ja enintään kolme vuotta. Koeaika alkaa tuomion julistamisesta tai antamisesta. (Rikoslaki 2b:3.) Tuomittu ei päädy vankilaan, mutta jos tuomittu koeaikana tekee uuden rikoksen, josta hänelle tuomitaan ehdotonta vankeutta, voi tuomioistuin määrätä aikaisemman ehdollisenkin rangaistuksen pantavaksi täytäntöön vankeusrangaistuksena. Jos tuomittu ei koeaikana syyllisty rikokseen, hän ei joudu vankilaan ja rangaistus raukeaa.

Ehdollisen lisäksi määrätään usein myös sakkorangaistus. Tuomitun tulee maksaa sakko joka tapauksessa, eikä hän saa sitä takaisin, vaikka ehdollinen vankeusrangaistus myöhemmin määrättäisiin pantavaksi täytäntöön vankilassa. Tuomittu voidaan määrätä lisäksi myös yhdyskuntapalveluun, jos ehdollinen vankeus on pidempi kuin yksi vuosi. (Oikeus.fi, ehdollinen vankeusrangaistus)

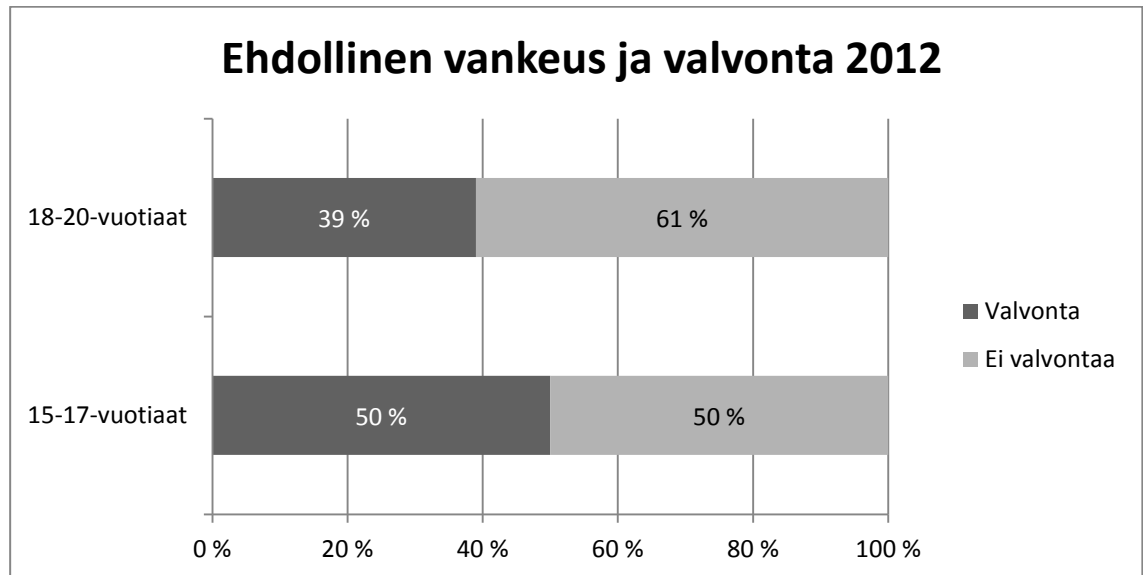
Alle 21-vuotiaana rikoksen tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehostamiseksi valvontaan. Nuori määrätään valvottavaksi, jos sen katsotaan edistävän tämän sosiaalista selviytymistä ja ehkäisevän uusia rikoksia. Valvonta sisältää valvojan ja valvottavan säännöllisiä tapaamisia. Valvonnan järjestämisestä vastaavat Risen yhdyskuntaseuraamustoimistot. (Rise, Nuorten ehdollisen vankeuden valvonta)

Taulukko 7. Vuonna 2012 ehdolliseen tuomitut eri ikäryhmittäin.

	15–17 v.		18–20 v.		21 v. täyttäneet	
	N	%	N	%	N	%
Ehdollinen	510	16,3	1 859	25,6	12 213	24,6

Ehdollinen vankeusrangaistus on nuorille toiseksi yleisin tuomittu seuraamus sakon jälkeen. Siitä huolimatta täysi-ikäisten osuus ehdollisissa tuomioissa on korkeampi verrattuna nuorempiin ikäluokkiin.

Taulukko 8. Ehdollisen lisäksi valvontaan määrätty 15–20-vuotiaat vuonna 2012

(Lähde: Rikollisuustilanne 2013)

Vuonna 2012 Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksena valvontaan päätyi 15–17-vuotiaista nuorista 50 prosenttia. 18–20-vuotiaiden ikäryhmässä valvontaan määrättiin 39 prosenttia. Valvontaan turvaudutaan useammin, kun kyseessä on nuori henkilö.

Vuonna 2013 alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomittiin ehdolliseen vankeuteen 2177 henkilöä. Heistä 34 prosenttia määrättiin koeajaksi valvontaan (Tilastokeskus, Katsaus rangaistuksiin 2013).

4.4 Ehdoton vankeusrangaistus

Vankeutta voidaan tuomita yhdestä rikoksesta vähintään 14 päivää ja enintään 12 vuotta. Useista rikoksista vankeutta voidaan tuomita enintään 15 vuotta. Yli kahden vuoden pituinen vankeusrangaistus on aina ehdoton vankeusrangaistus. Ehdoton vankeusrangaistus tuomitaan alle 18-vuotiaalle vain erityisen painavista syistä. (Oikeus.fi, Ehdoton vankeusrangaistus ja yhdyskuntapalvelu.) Esimerkiksi

jos nuori rikkoo nuorisorangaistuksen suorittamisesta hänelle annettuja määräyksiä tai tekee uusia rikoksia, hänet voidaan tuomita sen sijasta ehdottomaan vankeusrangaistukseen. (Oikeus.fi, Nuori rikoksentekijä, 8.6.2015.)

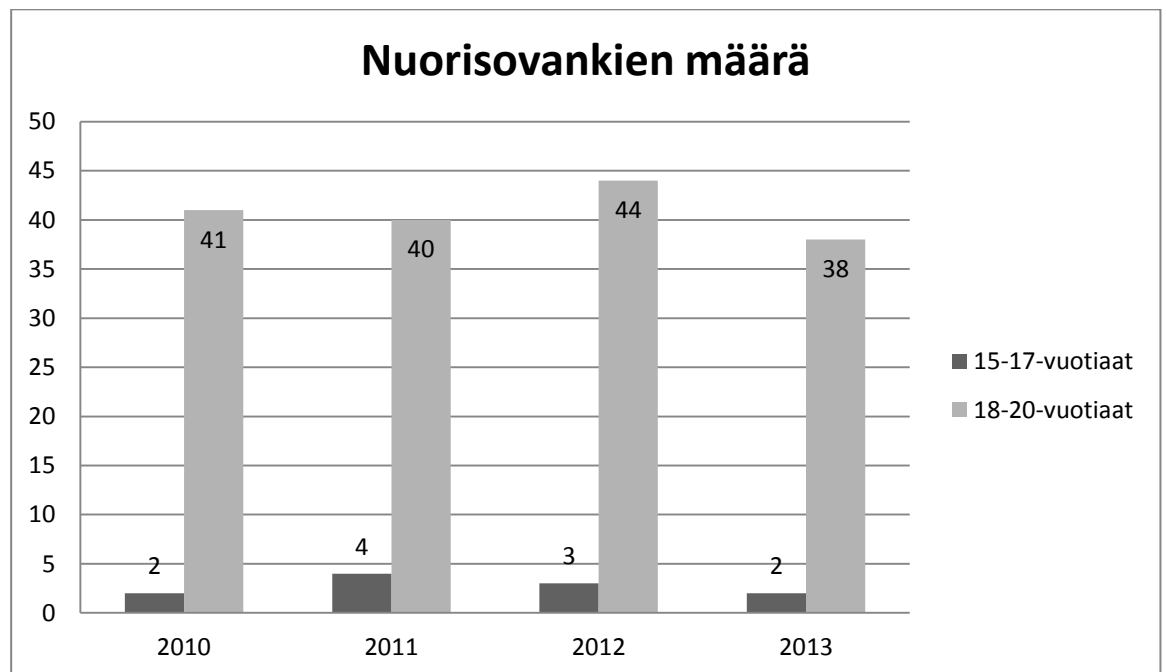
Taulukko 9. Vuonna 2012 ehdottomaan tuomitut eri ikäryhmittäin

	15–17 v.		18–20 v.		21 v. täyttäneet	
	N	%	N	%	N	%
Ehdoton	37	1,2	356	4,9	5 305	10,7

(Lähde: Rikollisuustilanne 2013)

Alle 18-vuotiaiden ehdottomaan vankeuteen tuomitujen osuus oli poikkeuksellisen korkea kyseisenä vuonna (37). Kuitenkin alle 18-vuotiaiden vankien määrä on pysynyt matalana, koska nuorena henkilönä tuomitut ovat ehtineet täyttää jo 18 vuotta vankeuden suorittamisen alkaessa. Nuori on syylistynyt ehdottomaan vankeuteen johtavaan rikokseen yleensä 17-vuotiaana, ja siitä seurannut rikosprosessi mahdollisine valituksineen on vienyt aikaa. (Rikollisuustilanne 2013, 396.)

Taulukko 10. Nuorisovankien määrä 2010–2013 (päiväluku).

(Lähde: Rikollisuustilanne 2013)

Yhden päivän tilanteeseen perustuvassa tarkastelussa kapeaan ikäryhmään kuuluvien vankien määrä on luonnollisesti sattumanvarainen. Päähavaintona

voidaan silti todeta, että varsinkin alle 18-vuotiaiden vankien osuus on hyvin matala.

Vuonna 2013 ehdottomaan vankeuteen tuomittiin 30 alle 18-vuotiasta nuorta (Tilastokeskus, Katsaus rangaistuksiin 2013).

4.5 Elinkautinen vankeusrangaistus

Elinkautinen vankeusrangaistus tarkoittaa teoriassa sitä, että tuomittu joutuu olemaan vankilassa elämänsä loppuun. Helsingin hovioikeus voi kuitenkin määrätä, että elinkautisvanki pääsee ehdonalaiseen vapauteen, kun vankilassaoloaika on kertynyt 12 vuotta. Jos tuomittu on ollut alle 21-vuotias syyllistyessään rikokseen, voidaan hänet päästää ehdonalaiseen vapauteen, kun vankilassaoloaika on kertynyt 10 vuotta. (Rise, Vankeus, 8.6.2015.) Elinkautista vankeusrangaistusta ei saa koskaan tuomita 15–17-vuotiaalle (Rikoslaki 6:8).

Ehdonalaiseen vapauttamiseen liittyvät asiat käsitellään Helsingin hovioikeudessa. Ennen kuin elinkautiseen vankeuteen tuomittu päästetään ehdonalaiseen vapauteen, hänet voidaan määrätä valvottuun koevapauteen. Koevapaudessa vankia valvotaan vankilan ulkopuolella mm. teknisten välineiden avulla. Vangilta edellytetään päihteettömyyttä ja muiden hänelle asetettavien ehtojen noudattamista koevapauden aikana. Koevapauden valvonnasta vastaa vankila. Vankeus voi päättyä myös, jos tasavallan presidentti armahtaa elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitun. (Rise, Vankeus, 8.6.2015.)

4.6 Yhdyskuntapalvelurangaistus

Yhdyskuntapalvelu on ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittava rangaistus. Se käsittää vähintään 20 ja enintään 200 tuntia valvonnan alaisena tehtävää säännöllistä, palkatonta työtä yhteiskunnan hyväksi (Laki yhdyskuntapalvelusta 1§). Sen edellytyksenä on, että tuomitun rangaistuksen pituus on enintään kahdeksan kuukautta vankeutta ja lisäksi hänen tulee soveltua ja suostua yhdyskuntapalvelun toteuttamiseen. Rikosseuraamuslaitos arvioi henkilön sovel-

tuvuuden yhdyskuntapalveluun ennen tuomion antamista sekä huolehtii palvelupaikan hankkimisesta ja valvoo palvelun suorittamista. Tuomioistuin tekee lopullisen ratkaisun yhdyskuntapalveluun tuomitsemisesta. (Oikeus.fi, Yhdyskuntapalvelu, 9.6.2015.)

Palvelupaikan järjestäjänä voi olla julkisyhteisö (valtio, kunta, kuntayhtymä, seurakunta) tai julkisoikeudellinen yhdistys tai muu voittoa tavoittelematon yhteisö (järjestö, urheiluseura, säätiö). Tavallisimpia palvelutehtäviä ovat kunnallisissa laitoksissa, esimerkiksi huolto- ja hoitokodeissa, sairaaloissa tai terveyskeskuksissa tehtävät kiinteistönhoitoon tai keittiötoimintaan liittyvät työt. Työskentely tapahtuu aikataulun mukaisesti siten, että työskentelyä on 3–4 tuntia kerrallaan. Palvelua on yleensä kaksi kertaa viikossa. Vähäinenkin rikkomus, myöhästyminen palvelupaikalta tai päihtymys työaikana voi aiheuttaa sen, että suorittamatta jäänyt yhdyskuntapalvelu muutetaan takaisin vankeudeksi, joka on istuttava vankeudessa. (Rise, Palvelun suorittaminen, 9.6.2015.)

Yhdyskuntapalvelun suorittaminen nuorten osalta on hyvin vähäistä (taulukot 11 ja 12). Yhdyskuntapalvelun suorittaminen edellyttää, että henkilö on itse siihen halukas ja hänen elämäntilanteensa on sellainen, että hän kykenee suorittamaan palvelua ajallaan. Yhdyskuntapalvelun suorittaneista suurin osa on yleensä syyllistynyt joko rattijuopumukseen, pahoinpitelyihin tai varkauksiin. (Rikollisuustilanne 2013, 331.)

Taulukko 11. Vuonna 2012 yhdyskuntapalveluun käyttö eri ikäryhmittäin

	15–17 v.		18–20 v.		21 v. täyttäneet	
	N	%	N	%	N	%
Yhdyskuntapalvelu	7	0,2	151	2,1	2 229	4,5

(Lähde: Rikollisuustilanne 2013)

Taulukko 12. Yhdyskuntapalvelun käyttö eri ikäryhmissä vuonna 2013. Taulukosta ilmenee, kuinka monta prosenttia muuntokelpoisista ehdottomista vankeusrangaistuksista on muunnettu yhdyskuntapalveluksi.

Ikä	Muuntokelpoiset	Muunnetut	%
15–17	23	6	26
18–20	346	150	43
21 v. täyttäneet	5 285	1 944	37
Kaikki ikäluokat yhteensä	5 654	2 100	37

(Lähde: Tilastokeskus, Katsaus rangaistuksiin 2013)

4.7 Vahingonkorvaukset

Rangaistuksen lisäksi tuomioistuin voi määrätä rikoksen tekijän maksamaan korvauksia aiheuttamistaan vahingoista. Rikoksen tekijällä on velvollisuus korvata aiheuttamansa vahingot ja hänen pitää sopia asianomistajan kanssa korvausten maksamisesta. Asianomistaja voi antaa korvausten perimisen myös ulosottoviranomaisen hoidettavaksi. Vahingonkorvausvelvollisuus koskee myös alle 15-vuotiaita, jotka muuten jäävät rangaistusvastuun ulkopuolelle rikosoikeudessa. (Oikeusministeriö, Vahingonkorvaukset, 10.6.2015.)

Alaikäinen korvaa vahingosta vain sen määrän, joka hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin katsoen harkitaan kohtuulliseksi. (Vahingonkorvauslaki, 2:2). Korvausvastuu voi siirtyä huoltajille, jos todetaan, etteivät he ole valvoneet lastensa tekoja riittävän hyvin (Elfgren ym. 2007, 89).

Korvauksia maksetaan pääasiassa rikkoutuneesta tai kadonneesta omaisuudesta tai tekijän aiheuttamasta kivusta ja särystä sekä henkisestä kärsimyksestä asianomaiselle. Vahingon määrän voi osoittaa esimerkiksi esittämällä kuitteja niistä kuluista, joita rikos on aiheuttanut. (Nuorten oikeusopas, 2014, 13).

Korvauksia voi saada joissain tilanteissa myös Valtiokonttorista, Kelasta tai vakuutusyhtiöstä. Korvausten saaminen vaihtelee tapauskohtaisesti. Esimerkiksi valtion korvausta saa yleensä vain silloin, jos on vaatinut rikoksen tekijältä oikeudessa korvauksia. Jos rikosta ei ole selvitetty tai tekijää ei ole saatu kiinni, voi valtio maksaa korvausta ilman tuomioistuimen päätöstä. Valtio maksaa korvausta lähinnä henkilövahingoista. (Oikeusministeriö, Vahingonkorvaukset, 10.6.2015.)

5 RANGAISTUKSETTA JÄTTÄMINEN TAI SEN LIEVENTÄMINEN

Kun rikos päätetään jättää rankaisematta tai sitä lievennetään, kysymys ei ole siitä, että teko olisi ollut sallittu. Jokin muu rikokseen liittynyt seikka voi poistaa rangaistavuuden tai lieventää sitä.

Lievennykseen vaikuttavia tekijöitä on esimerkiksi sellaiset tilanteet, missä nuori on itse edesauttanut rikoksen selvittämisessä. Myös sovittelutoimistossa aikaan saadulla sovinnolla on vaikutusta rangaistuksen lieventämiseen. (Lehto 2015.)

5.1 Alle 15-vuotias rikoksesta epäilty

Jos rikokseen syyllistynyt on alle 15-vuotias, tapausta ei käsitellä oikeudessa eikä hänelle tuomita rangaistusta. Tämä johtuu rikosoikeudellisesta vastuuikärajasta ja sitä nuoremmat ovat rikosoikeuden näkökulmasta lapsia (Rikoslaki 3:4). Iästä huolimatta alle 15-vuotias henkilö on kuitenkin velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon. Lisäksi lastensuojeluviranomaiset voivat puuttua hänen tilanteeseensa. Alle 15-vuotiaiden tekemiä rikoksia pystytään myös sovitteluun. (Elfgren ym. 2007, 84–85.)

5.2 15–17-vuotias rikoksesta epäilty

Alle 18-vuotiaan tekemään rikokseen ei sovelleta samaa rangaistusasteikkoa kuin täysi-ikäisen tekemään rikokseen. Pääsääntöisesti rangaistuksen määrä on enintään 3/4 siitä, mitä täysi-ikäiselle tekijälle tuomittaisiin. Esimerkiksi jos teosta on säädetty enimmäisrangaistukseksi neljä vuotta vankeutta, voidaan 15–17-vuotiaalle siitä määrätä enintään kolme vuotta vankeutta. Alle 18-vuotiasta ei yleensä tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Hänet voidaan jättää myös rangaistukseen tuomitsematta, jos oikeus katsoo, että teko on johtunut ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta, tai hän ottaa opikseen ilman rangaistustakin. Nuorten rikosasiat tulee käsitellä kiireellisesti, jotta hänen tilan-

teeseen pystytään puuttumaan nopeasti ja mahdollisesti ehkäisemään rikoskierre. (Oikeus.fi, Nuori rikoksentekijä, 10.6.2015.)

5.3 Ymmärrystä ja täyttä ymmärrystä vailla oleva henkilö

Jos tekijä on rikoksen aikana ollut mielisairas tai syvän vajaamielisyyden taikka vakavan mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi ymmärrystä vailla, ei hänelle tuomita rangaistusta. Tekijä on tällöin syyntakeeton, koska hän ei ole ymmärtänyt tekonsa tosiasiallista luonnetta tai oikeudenvastaisuutta taikka hänen kykynsä säädellä käyttäytymistään on ratkaisevasti heikentynyt. (Rikoslaki 3:4.)

Tuomioistuin määrää tekijän mielentilatutkimukseen. Lääkäriin antaman lausunnon perusteella tuomioistuin tekee päätöksen, määrätäänkö tekijä rangaistukseen vai jääkö hän tuomitsematta (Elfgren ym. 2007, 85). Tavallisesti Terveiden ja hyvinvoinnin laitos tekee päätöksen syytetyn valtion mielisairaalaan ottamisesta, jos tuomioistuin jättää rikoksesta syytetyn hänen mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta (Mielenterveyslaki 1:6).

Päihtymys tai muuta tilapäinen tajunnan häiriö, jonka tekijä on itse aiheuttanut, ei ole syy poistaa eikä lieventää rangaistusta (Rikoslaki 3:4).

5.4 Tahallisuus, tuottamus ja tapaturma

Rangaistusvastuun edellytyksenä on tahallisuus tai tuottamus. Tätä kutsutaan syyksiluettavuudeksi. Teko katsotaan tahalliseksi, jos tekijä on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Eli hän on voinut myös tarkoittaa tehdä jotain muuta, mutta tiennyt myös tekevänsä samalla tekemänsä teon. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, kun tekijä on pitänyt seurauksen toteutumista varsin varmana. (Rikoslaki 3:5, 3:6.)

Tuottamuksellinen teko tarkoittaa huolimattomuutta, jossa tekijä rikkoo olosuhteiden edellyttämää ja häneltä vaadittavaa huolellisuusvelvollisuutta, vaikka hän

olisi kyennyt sitä noudattamaan. Jotta tuottamuksellisesta teosta voidaan tuomita rangaistus, on siitä oltava nimenomainen säännös laissa. Esimerkiksi Rikoslain 21 luvussa todetaan seuraavasti:

8 § (21.4.1995/578) Kuolemantuottamus

Joka huolimattomuudellaan aiheuttaa toisen kuoleman, on tuomittava kuolemantuottamuksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

10 § (21.4.1995/578) Vammantuottamus

Joka huolimattomuudellaan aiheuttaa toiselle ruumiinvamman tai sairauden, joka ei ole vähäinen, on tuomittava vammantuottamuksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Tapaturmassa tekijä ei ole millään tavalla pyrkinyt tekoon. Jos teko katsotaan enemmän tapaturmaksi kuin huolimattomuudesta aiheutuneeksi, tekijää ei tuomita. (Elfgren ym. 2007, 86.)

5.5 Tuomioistuimen oikeus jättää tuomitsematta

Tuomioistuimelle on annettu laaja harkintavalta jättää tekijä kokonaan tuomitsematta rangaistukseen. Se harkitsee, mikä on yksittäistapauksessa paras tuomio. Perusteet joilla tuomioistuin voi jättää rangaistuksen tuomitsematta, ovat seuraavat:

- teon katsotaan olevan vähäinen
- teko voidaan antaa anteeksi
- rangaistus olisi tekijälle kohtuuton seuraamus
- asiassa on saatu aikaan sovinto
- tekijä on auttanut rikoksen selvittämisessä
- muiden seuraamusten katsotaan olevan riittäviä

- rangaistus ei olennaisesti vaikuttaisi rangaistukseen, jonka tekijä on saanut muista teoista
- tekijä on tehnyt rikoksensa alle 18-vuotiaana ja teon katsotaan johtuneen ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta. (Elfgren ym. 2007, 86.)

Syyttäjä Ilpo Lehdon mukaan syylliseksi todetun tuomitsematta jättäminen on hyvin vähäistä.

5.6 Hätävarjelu ja pakkotila

Aloitettun tai välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi tarpeellinen puolustusteko on hätävarjeluna sallittu (Rikoslaki 4:4). Jokaisella on oikeus puolustaa itseään tai toista, jos häntä tai toista kohtaan on hyökätty ilman laillista oikeutta. Myös kodin tai omaisuuden puolustaminen on oikeutettu. Jos puolustautuessaan on syyllistynyt rikokseen, voi tuomioistuin jättää teon tuomitsematta, jos rikos on tapahtunut hätävarjelutilanteessa. (Elfgren ym. 2007, 86-87.)

Hätävarjelua ei saa kuitenkaan liioitella, eli puolustusteko ei saa ylittää sitä, mitä on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavana, kun otetaan huomioon hyökkäyksen laatu ja voimakkuus, puolustautujan ja hyökkääjän henkilö sekä muut olosuhteet (Rikoslaki 4:4). Vähäarvoisen omaisuuden pelastamiseksi ei ole lupa aiheuttaa vakavia henkeen tai terveyteen kohdistuvia vammoja. Esimerkiksi omenavarkaan ampuminen kuuluisi jo hätävarjelun liioittelemiseen, ja ampuja voidaan tuomita siitä rangaistukseen.

Kun henkilö pelastaa itsensä tai jonkun toisen ihmisen tai omaisuutta, mutta joutuu sen vuoksi tekemään rikoksen, voi kyse olla myös pakkotilasta. Pakkotila on sellaisen pakottavan vaaran torjuminen, jota ei ole aiheuttanut oikeudeton hyökkäys. Esimerkiksi tulipalon tai jonkin muun onnettomuuden sattuessa voi tekijän toiminta jäädä rankaisematta, jos teon katsotaan olleen tarpeellinen vaaran torjumiseksi.

Tuomioistuimien harkitsee aina, onko tilanne ollut sellainen, että hätävarjelu tai pakotila on ollut oikeutettua, ja onko siinä käytetty sellaisia keinoja, jotka voidaan hyväksyä. (Elfgren ym. 2007, 87.)

5.7 Rikoksen yritys ja osallisuus rikokseen

Rikoksen yrityksestä rangaistaan vain, jos yritys on tahallista rikosta koskevassa säännöksessä säädetty rangaistavaksi (Rikoslaki 5:1). Rikoksen yrityksestä rangaistavia tekoja ovat esimerkiksi näpistyksen, varkauden, pahoinpitelyn, raiskauksen, tapon ja murhan yritys. Jotta tekijä voidaan tuomita rikoksen yrityksestä, hänen on täytynyt edetä suunnitteluasteesta johonkin sellaiseen tekoon, joka liittyy rikokseen. Teko on edennyt rikoksen yritykseksi, kun tekijä on jo aloittanut rikoksen tekemisen ja saanut aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä, mutta varsinainen rikos on jäänyt toteutumatta. Esimerkiksi pesäpallomailalla toista ihmistä ohi lyönyt henkilöä voidaan syyttää pahoinpitelyn yrityksestä.

Jos yritys on määrätty rangaistavaksi, tuomiossa yleensä käytetään lievennettyä asteikkoa. Pääsääntöisesti rangaistuksen määrä on enintään 3/4 siitä, mitä se olisi täytetyistä teosta. (Elfgren ym. 2007, 87.)

Rikokseen voi liittyä useita henkilöitä, joille joudutaan määrittelemään heidän osallisuuttaan rikokseen sekä heidän rikosoikeudellista vastuutaan. Rikoksen tekijöinä rikosvastuuseen joutuvat ne rikoskumppanit, jotka ovat yhdessä tehneet rikoksen. Henkilö joka ottaa vastaan varastettua omaisuutta osallistumatta kuitenkaan varkauden suunnitteluun ja toteuttamiseen, syyllistyy kätkemisrikokseen. Rikokseen voi osallistua myös välillisenä tekijänä käyttämällä toista henkilöä välikappaleenaan. Toisen henkilön käyttämisestä välikappaleena on kyseessä silloin, kun kyseinen henkilö ei itse voi olla rikosvastuussa. Esimerkiksi 16-vuotias isovelji, joka pistää 10-vuotiaan pikkuveljensä näpistämään olutta.

Henkilö syyllistyy yllytykseen, jos hän on taivuttanut toisen tekemään rikoksen olematta siinä itse mukana. Yllytyksestä rangaistaan vain, jos päätekijä toteuttaa sen rikoksen, johon häntä yllytettiin, ellei jo yritettyä yllytystä ole erikseen mää-

rätty rangaistavaksi. Yllyttämisestä tuomitaan sama rangaistus kuin rikoksen tekemisestä. (Rikoslaki 5:5.)

Henkilö syyllistyy avunantoon, jos tämä on ennen rikosta tai sen aikana neuvonut tai muulla tavalla tietoisesti auttanut toista tekemään tahallisen rikoksen. Avunannosta tuomitaan rikokseen samoin tavoin kuin tekijä (Rikoslaki 5:6).

5.8 Yrityksestä luopuminen ja tehokas katuminen

Yritys jätetään rankaisematta, mikäli tekijä vapaaehtoisesti luopuu rikoksen tekemisestä tai muuten estää rikoksen seurauksen syntymisen. Tehokkaaseen katumiseen kuuluu, että tekijä omasta tahdostaan katuu aikeitaan jo ennen kun rikos on tehty. Se ei kuitenkaan vapauta tekijää kaikesta vastuusta, jos tehokkaan katumisen yhteydessä tapahtuu jokin muu rikos. Esimerkiksi henkilö, joka on murtautunut toisen taloon, mutta katuu tekoaan eikä lopulta varasta mitään, on kuitenkin vahingonkorvausvelvollinen omaisuudesta, joka on mennyt rikki murron tapahtuessa. Tässä tapauksessa tekijä on siis syyllistynyt varkauden yrityksen sijaan vahingontekoon. (Elfgren ym. 2007, 87-88.)

Jos rikokseen liittyy useita osallisia, yrityksestä luopuminen ja tehokas katuminen vapauttaa tekijän, yllyttäjän tai avunantajan vastuusta vain, jos

- hän on saanut myös muut osalliset luopumaan rikoksen täyttämisestä tai
- muuten kyennyt estämään seurauksen syntymisen taikka
- muulla tavalla poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen toteuttamisessa (Rikoslaki 5:2).

6 ESIMERKKITAPPAUS, RANGAISTUKSEN MITTAAMINEN

Alla on esimerkkitapaus, jota on käsitelty korkeimmassa oikeudessa asti. Siinä alle 21-vuotias nuori on syyllistynyt useampaan rikokseen, joista kaksi koskee törkeitä pahoinpitelyä. Muut rikokset ovat laiton uhkaus, pahoinpitely ja pahoinpitelyn yritys. Lähtökohtana on yhteisen rangaistuksen mittaaminen ja oikeudenmukaisen seuraamuksen määrääminen vastaajalle.

KKO:2014:60

A oli syyllistynyt törkeään pahoinpitelyyn tekemällä ruumiillista väkivaltaa E:lle siten, että hän oli yhdessä toisen henkilön kanssa lähtenyt pakoon juosseen E:n perään eräällä kävelysillalla ja taklannut E:n sillan kaiteen ylitse, jolloin E oli pudonnut noin neljän metrin matkan alapuolella olleelle kivetykselle. Tämän jälkeen A oli mennyt portaat alas ja lyönyt ja potkinut maassa loukkaantuneena maanutta E:tä päähän ja vartaloon. Teosta oli aiheutunut E:lle haavoja ja ruhjevammoja päähän, etuhampaan murtuma sekä aivoruhje ja useita pieniä verenvuotoja otsalohkon alueella. E oli joutunut alentuneen tajunnan tason vuoksi neurokirurgian tehostetun valvonnan osastolle. Hän oli ollut sairaalahoidossa viisi vuorokautta. Teko oli tehty erityisen raa'alla ja julmalla tavalla ja se oli myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. A oli ilman mitään syytä käynyt E:n kimppuun ja taklannut tämän alas kävelysillalta. Tämän jälkeen A oli potkinut päähän ja vartaloon puolustuskyvyttöä E:tä tämän maatessa tiedottomana maassa.

A oli edelleen syyllistynyt samalla paikkakunnalla laittomaan uhkaukseen. Hän oli yhdessä kahden muun henkilön kanssa uhannut R:ää, L:ää ja I:tä erään ravintolan terassilla pahoinpitelemisellä. Mainittujen asianomistajien poistuttua terassilta A yhdessä muiden vastaajien kanssa oli lähtenyt seuraamaan heitä ja uhannut hakata heidät.

Lisäksi A oli syyllistynyt toiseen törkeään pahoinpitelyyn. Hän oli tehnyt ruumiillista väkivaltaa T:lle tönäisemällä tämän pusikkoon ja sen jälkeen potkaisemalla tätä polvella ainakin kolme kertaa kasvoihin, minkä seurauksena T oli kaatunut maahan. T:n maatessa maassa A oli potkaissut tätä ainakin kerran kasvoihin

niin, että T oli menettänyt tajuntansa. Teosta oli aiheutunut T:lle kivun ja säryn lisäksi kasvoihin mustelmia, turvotusta ja nirhaumia, alahuuleen haava, nenä- ja poskiluun murtuma sekä selkään mustelma. Teko oli tehty erityisen raa'alla ja julmalla tavalla potkimalla T:tä päähän tämän ollessa maassa. Teko oli myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. A seurueineen oli ilman mitään syytä käynyt T:n seurueen kimppuun. A oli pahoinpidellyt T:tä sen jälkeen, kun toinen henkilö oli jo lyönyt tätä. A:n iskut olivat kohdistuneet T:n päähän.

A oli vielä syyllistynyt pahoinpitelyyn. A oli tehnyt ruumiillista väkivaltaa R:lle kaatamalla hänet maahan ja potkaisemalla kasvoihin R:n ollessa polvillaan tilanteessa, jossa R oli yrittänyt puuttua edellisessä kohdassa selostettuun tilanteeseen. Teollaan A oli aiheuttanut R:lle kipua.

Lisäksi A oli vielä syyllistynyt pahoinpitelyn yritykseen. Hän oli yrittänyt tehdä ruumiillista väkivaltaa L:lle hyökkäämällä tämän päälle ja yrittämällä lyödä ja ottaa tätä kaulasta kiinni. Teko oli jäänyt yritykseksi L:n peräännyttyä ja onnistuttua torjumaan lyönnit käsillään. (KKO:2014:60.)

6.1 Asian käsittely alemmissa oikeuksissa

Käräjäoikeus totesi, että rangaistusta ankaroittavana seikkana oli otettava huomioon, että teot olivat kohdistuneet täysin ulkopuolisiin henkilöihin, jotka eivät olleet provosoimalla tai muutoinkaan myötävaikuttaneet tapahtumiin. A:n teot E:tä ja T:tä kohtaan olivat vakavia ja törkeitä. A oli kohdistanut potkuja ja lyöntejä E:n päähän vielä, kun tämä oli maannut kivetyksellä puolustuskyvyttömänä ja tiedotomana. T:n kaaduttua maahan A oli jatkanut tämän pahoinpitelyä potkaisemalla kasvoihin.

A:lla ei ollut aiempia rikosrekisterimerkintöjä ja hän oli tapahtuma-aikaan ollut 19-vuotias. A:n syyksi luetut teot olivat tapahtuneet noin kolmen viikon sisällä hänen suorittaessaan varusmiespalvelusta. A:n kertoman mukaan hänellä oli ollut tuolloin henkisiä paineita muun muassa varusmieskoulutuksessa häneen kohdistuneiden vaatimusten johdosta. A:n kertomaa ei pidetty epäuskottavana. Teot oli-

vat tapahtuneet tyypillisesti alkoholin vaikutuksen alaisena ja sosiaalisessa ryhmässä, mikä oli omiaan alentamaan nuorten itsekontrollia.

Rikosseuraamuslaitos oli laatinut A:sta seuraamusselvityksen. Seuraamusselvityksen tehtävänä on selvittää alle 21-vuotiaan nuoren tekemien rikosten taustoja ja henkilökohtaisia oloja sekä tukea tuomioistuinta seuraamusvalinnassa. Selvityksen mukaan A:lla ei ollut rikosmyönteisiä ajatuksia tai asenteita, ja riski siitä, että A syyllistyisi uusiin rikoksiin, vaikutti pieneltä.

Rangaistusta mitatessaan käräjäoikeus oli ottanut huomioon kaikki edellä mainitut seikat. Käräjäoikeus tuomitsi A:n kahdesta törkeästä pahoinpitelystä, laittomasta uhkauksesta, pahoinpitelystä ja pahoinpitelyn yrityksestä yhteiseen 1 vuoden 10 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Lisäksi hänen tulisi suorittaa 60 päivää yhdyskuntapalvelua.

Syyttäjät ja A valittivat hovioikeuteen.

Hovioikeudessa todettiin, ettei A:n syyksi luetuissa törkeissä pahoinpitelyissä ollut mitään lieventäviä perusteita. A:n käyttämää väkivaltaa voitiin molempien tapausten osalta luonnehtia silmittömäksi ja niitä oli pidettävä poikkeuksellisen julmina. E:n saamat vammat olivat olleet vakavia, mutta merkityksellistä oli ennen kaikkea se, että teko oli ollut luonteeltaan aiheutunutta seuraamusta merkittävästi vaarallisempi. E:n kuolema vältettiin vain satunnaisista syistä. T:tä koskevassa lääkärintodistuksessa puolestaan todettiin, että kyseessä olivat olleet sangen voimakkaat kasvoihin osuneet iskut, joiden aiheuttama voima olisi voinut aiheuttaa myös huomattavasti pahempia ja invalidisoivia vammoja.

Edellä selostettuihin syihin nähden käräjäoikeuden tuomitsema 1 vuoden 10 kuukauden vankeusrangaistusta pidettiin liian lievänä. Kun otettiin lisäksi huomioon A:n muut syyksi luetut rikokset, hovioikeus katsoi oikeudenmukaiseksi seuraamukseksi kolmen vuoden vankeusrangaistuksen. (KKO:2014:60.)

6.2 Muutoksenhaku korkeimmassa oikeudessa

A:lle myönnettiin valituslupa. A vaati valituksessaan, että hovioikeuden tuomio kumotaan ja asia rangaistuksen mittaamisen osalta jätetään kärjäoikeuden tuomion varaan. A on valituksessa Korkeimmassa oikeudessa vedonnut ikäänsä, hänestä laadittuun myönteiseen seuraamusselvitykseen ja siihen, että rikokset oli tehty kolmen viikon kuluessa A:n suorittaessa tuolloin varusmiespalvelusta ja ollessa kykenemätön käsittelemään sen mukanaan tuomia paineita. Myös kärjäoikeus on perustellut tuomitsemaansa ehdollista vankeusrangaistusta A:n ikään ja henkilöön liittyvillä seikoilla. (KKO:2014:60.)

6.3 Korkeimman oikeuden ratkaisu

Korkein oikeus totesi, että nuoren rikoksentekijän iällä ja henkilöön liittyvillä seikoilla voi olla merkitystä rangaistusta määrättäessä. Esimerkiksi rangaistuslajin valinnassa ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä silloinkin, kun hän on tehnyt rikoksen yli 18-vuotiaana. A:n syyksi luetut rikokset olivat kuitenkin edellä mainituilla perusteilla niin vakavia ja suurta syyllisyyttä osoittavia, ettei niistä tuomittavan vankeusrangaistuksen pituus mahdollista rangaistuksen tuomitsemista ehdollisena. A:n iälle tai seuraamusselvityksestä ilmeneville seikoille ei tässä tilanteessa voitu antaa rangaistuksen määräämiseen vaikuttavaa merkitystä. A:n syyksi luetut laitton uhkaus, pahoinpitely ja pahoinpitelyn yritys ovat olleet vahingollisuudeltaan ja vaarallisuudeltaan vähemmän moitittavia, kuin hänen syykseen luetut törkeät pahoinpitelyt.

Korkein oikeus katsoi, että hovioikeuden A:lle tuomitsema 3 vuoden yhteinen vankeusrangaistus oli oikeudenmukainen rangaistusseuraamus hänen syykseen luetuista rikoksista.

Hovioikeuden tuomion lopputulosta ei muutettu. (KKO:2014:60.)

Henkilön ikä voi vaikuttaa tuomion laatuun rangaistusta mitattaessa. Tässä tapauksessa A:n teot olivat kuitenkin niin tuomittavia, ettei ehdollista pidetty tarpeeksi oikeudenmukaisena ja riittävänä rangaistuksena. Lisäksi A oli tuolloin yli 18-

vuotias, eli täysi-ikäinen jonka tulisi jo ymmärtää tekojensa vakavuus sekä niiden mahdolliset seuraamukset. Uskoisin, että A:n iällä olisi ollut merkittävämpi vaikutus tuomion laatuun, mikäli tämä olisi tapahtuma-aikaan ollut alle 18-vuotias.

7 YHTEENVETO

Nuori rikoksesta epäilty on oikeuden edessä erilaisessa asemassa verrattuna 21 vuotta täyttäneisiin ja tätä vanhempiin. Varsinkin alle 18-vuotiaat saavat rikosprosessin aikana erityiskohtelua, ja myös heidän tuomionsa ovat lievempiä. Nuoren oletetaan syyllistyneen rikokseen enemmän ajattelemattomuuttaan. Lisäksi kapinointia ja normien rikkomista pidetään nuoruuteen kuuluvana, ohimenevänä vaiheena. On yleistä, että nuorten tekemät rikokset ovat tapahtuneet ryhmässä ja alkoholinvaikutuksen alaisena. Rikokset tekeminen ei jakaudu tasaisesti nuorten kesken, vaan suuri osa rikoksista on keskittynyt varsin pienelle tekijäjoukolle. Nuorille tyypillisimpiä rikoksia ovat pahoinpitelyt, ilkivalta, näpistykset, anastukset sekä liikenne rikokset. Rikokset joihin vaaditaan aikaa ja suunnitelmallisuutta, kuten esimerkiksi petokset ja kavallukset, jäävät nuorten osalta vähäisiksi. Internetin arkipäiväistyminen on toisaalta helpottanut verkossa tapahtuvaa huijaamista. Myös huumausainerikosten määrä on lisääntynyt nuorten keskuudessa. Nuorten rikosteot jäävät kuitenkin suhteellisen lieviksi. Tästä johtuen suurin osa nuorten rikosten seuraamuksista määrätään muualla kuin tuomioistuimissa, joko rikesakona tai rangaistusmääräysmenettelynä. Tapauksiin saadaan usein myös ratkaisu sovittelutoimiston kautta. Sovittelun merkitys on suuri nuorille suunnattuna seuraamusvaihtoehtona.

Rikosprosessiin sisältyy neljä erilaista päävaihetta. Näitä ovat esitutkinta, syyteharkinta, oikeudenkäynti tuomioistuimessa sekä rangaistuksen täytäntöönpano. Esitutkinnassa kerätään kaikki se tarvittava tieto, jonka avulla kyetään selvittämään tapahtumien kulku ja rikoksesta epäilty. Valmis pöytäkirja lähetetään syyttäjälle syyteharkintaa varten. Syyttäjä tekee päätöksen esitutkinnassa kertyneen aineiston perustella, nostetaanko syyte epäiltyä vastaan vai ei. Syyttäjä lähettää haastehakemuksen tuomioistuimeen, jos syyte nostetaan. Oikeudenkäynnissä tuomioistuin tekee päätöksen, onko syyte näytetty toteen ja määrää syytetylle joko langettavan tai vapauttavan tuomion. Tuomioistuin määrää rikokseen syyllistyneelle laissa säädetyn seuraamuksen, jonka suorittamalla tuomitun katsotaan hyvittävän tekonsa. Yleisin tuomioistuimen määräämä rangaistus nuorille on sakko.

15–17-vuotiaille rikoksesta epäillyille on laissa olemassa omat säädökset, kuinka heidän kohdalla tulee menetellä rikosprosessin aikana. Säännöksissä korostetaan erityistä hienovaraisuutta ja kohtuuttomien tilanteiden välttämistä nuoren asiaa käsiteltäessä. Epäillyn huoltajien tai edunvalvojien, sekä sosiaaliviranomaisten tulee pääsääntöisesti olla läsnä alle 18-vuotiaiden rikoksesta epäiltyjen esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä. 18–20-vuotiaille ei sovelleta yhtä tarkkoja toimenpiteitä rikosprosessin aikana, kuin mitä 15–17-vuotiaille. Näiden saamia tuomioita ei myöskään lievennetä yhtä herkästi pelkän iän perusteella. Esitutkintaviranomaisen tulee kuitenkin toimittaa muille viranomaisille ilmoitukset kaikista alle 21-vuotiaista rikoksista epäilyistä. Nuoren kasvuympäristön ja sosiaalisen tilanteen selvittämisellä pyritään ehkäisemään nuoren syrjäytymistä. Rikosseuraamuslaitos laatii alle 21-vuotiasta seuraamusselvityksen, jolla puolestaan on merkitystä tuomiota määrättäessä. Mikäli alle 21-vuotias tuomitaan ehdolliseen vankeuteen, voidaan hänet tuomion tehosteeksi määrätä lisäksi valvontaan.

Nuoren rikoksesta epäillyn kohdalla eri viranomaisten keskinäinen yhteistyö on aktiivista ja nuorten juttujen käsittelyä on pyritty nopeuttamaan. Tavoitteena on, että nuoren tapaus etenisi sujuvasti ja nuoren tilanteeseen voidaan puuttua pikaisesti. Nuoren seuraamusta mitattaessa painotetaan enemmän niihin toimenpiteisiin, joiden avulla nuori saataisiin jatkossa elämään rikoksetonta elämää. Ankkariin rangaistuksiin turvaudutaan vasta viimeisenä keinona, koska niillä uskotaan olevan hyvin rajallinen vaikutus nuoren käyttäytymiseen.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet:

Elfgren, T., Juntunen, R., & Norppa, K. (2007). *Nuorten lakikirja : Rikoksesta rangaistukseen* (3. uud. p. ed.). Helsinki: Talentum.

Honkatukia, P., & Kivivuori, J. (2006). *Nuorisorikollisuus : Määrä, syyt ja kontrolli*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Iivari, J. (2007). *Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas* (Uud. p. ed.). Helsinki: Stakes.

Lappi-Seppälä, T. (2000). *Rikosten seuraamukset*. Helsinki: WSOY.

Rikollisuustilanne 2013: Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa (2014). . Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Rikollisuuden piirteitä, Nuorisorikollisuus, Salmi Venla. Kontrollijärjestelmän erityispiirteitä, Nuorten seuraamukset, Marttunen Matti.

Virolainen, J., & Pölönen, P.,. (2004). *Rikosprosessioikeus. 2, rikosprosessin osalliset*. Helsinki: WSOY lakitieto.

Virolainen, J., & Pölönen, P. (2003). *Rikosprosessioikeus. 1, rikosprosessin perusteet*. Helsinki: WSOY lakitieto.

Suulliset lähteet:

Lehto, I. 2015. Kihlakunnansyyttäjä. Oulun syyttäjänvirasto. Haastattelu 2.10.2015.

Viralliset lähteet:

Esitutkintalaki 805/2011

HE 229/2009, Hallituksen esitys Eduskunnalle nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä ja ehdollisen vankeuden valvontaa koskevaksi lainsäädännöksi

Hovioikeuslaki 56/1994

Käräjäoikeuslaki 28.6.1993/581

Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 633/2010

Laki nuorista rikosentekijöistä 262/1940 (kumottu)

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1015

Laki yhdyskuntapalvelusta 12.12.1996/1055

Mielenterveyslaki 14.12.1990/1116

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4

Pakkokeinolaki 806/2011

Rikoslaki 19.12.1889/39

Vahingonkorvauslaki 412/1974

Artikkelit:

Veräjänkorva Arto. *Murhatutkinta perhekodissa Muhoksella*. Yle Uutiset Oulu, 25.7.2015.

Vihavainen Suvi. *Nuoret tekevät aktiivisimmin rikoksia*. Helsingin Sanomat, 02.12.2012.

Internet-lähteet:

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden virasto, (2014). Nuorten oikeusopas. 5.10.2015.

<http://docplayer.fi/1669925-Nuorten-oikeusopas-tietoa-nuorille-rikosasioista.html>

Helsingin yliopiston avoin yliopisto, perusasioita oikeustieteestä, 20.7.2015.

<http://www.avoin.helsinki.fi/kurssit/oikjohd/materiaali/osa5.html>

Korkein oikeus. Ennakkotapaukset. KKO:2014:60. 5.10.2015.

<https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2014/20140060?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=seuraamusselvitys>

Oikeus.fi verkkosivut. Tuomioistuimet. Käräjäoikeudet. Rikosasiat. Nuori rikoksentekijä. 5.10.2015

<http://www.oikeus.fi/tuomioistuimet/karajaoikeudet/fi/index/rikosasiat/nuoririkoksentekija.html>

Rikosseuraamuslaitoksen verkkosivut

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/nuorisorangaistus.html>

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/toimipaikkojenliitetiedostoja/6DjaiqeSI/Nuoren_oikeusopas.pdf

Salmi, V., Nuorisorikollisuus, Portti vapauteen, 6.2.2015.

<http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2457/nuorisorikollisuus>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-6680. 2013, 1. Katsaus rangaistuksiin 2013 (Korjattu 15.4.2015). Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 5.10.2015].

http://www.stat.fi/til/syyttr/2013/syyttr_2013_2014-12-16_kat_001_fi.html

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Rikoksen ja riidan sovittelumenettely.

[https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-
kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/rikoksen-ja-riidan-sovittelumenettely](https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/rikoksen-ja-riidan-sovittelumenettely)

Vuolle Settlementti ry.

<http://vuolleoulu.fi/hyvinvointi-ja-yhteistyö/toiminnot/sovittelu/>

